http://slovoprosvity.org.ua

Без мови немає нації!

СЛОВО ПРОСВІТИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК **27** (456), 3—9 липня 2008

ДУХ НАЙДАВНІШОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Олесь ДМИТРЕНКО
Фото автора

Тут що не крок і що не зблиск Дніпра, —
Народу знак, який не помира:
Мого народу подвиги нетлінні.

Читай каміння, древа слухай шум,
Дніпро хвилюючих нашепче дум,
Що цвітом сходять в новім поколінні.
Олекса ЮЩЕНКО,
"З сонетів про Київ"

Понад сім тисяч років зберігала наша земля давню культуру. Певно, нарешті настав час відкрити таємниці, доторкнутися до духу прадавності.

На пагорбах міста Ржищева, що на Київщині, пройшов міжнародний еко-культурний фестиваль "Трипільське коло — 2008. Вода". Його завданням було пробудити живий інтерес до історичної спадщини Трипільської культури. Фестиваль об'єднав оздоровчі, спортивні, музичні, екологічні, освітні, виставкові, культурно-розважальні та культурно-просвітницькі програми в стилі "етно".

У творчості сучасних майстрів відвідувачів дивувала розписана стародавніми сакральними знаками кераміка — незвичайна своєрідна писемність трипільців, їхній одяг з кількох видів тканин, різноманітні орнаменти. До речі, чимало надбань Трипільської культури у системі господарювання, будівництві житла, характері орнаментальних мотивів використали й українці. Чи були трипільці нашими прямими пращурами — невідомо, але на фестивалі можна було відчути дух цієї найдавнішої цивілізації, осяяної й благословенної сонцем, нагодованої родючою землею, овіяної молодими вітрами, наснаженої чистою живицею з цілющих водних джерел.

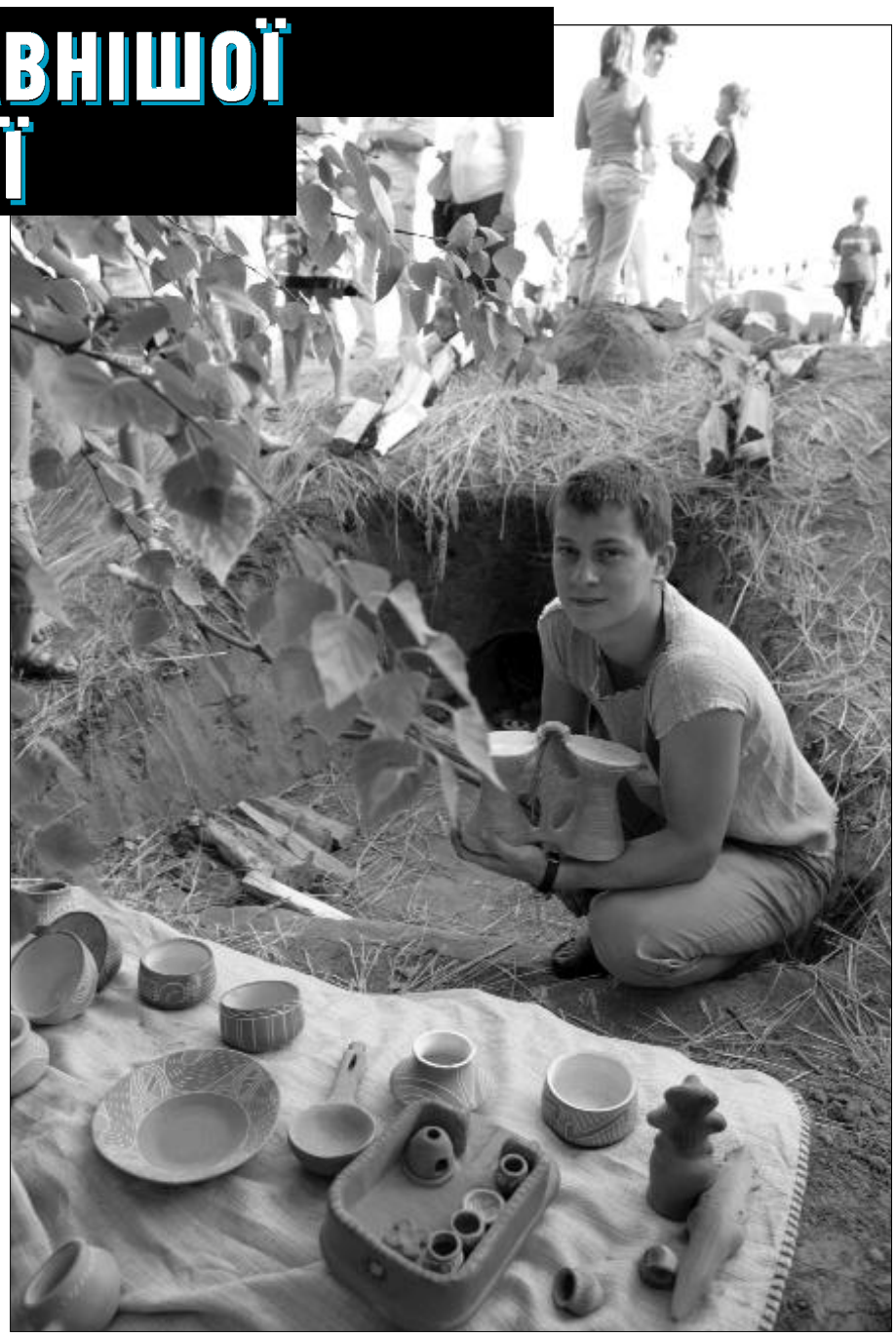

УКРАЇНА В РОСІЙСЬКІЙ ІСТОРІЇ

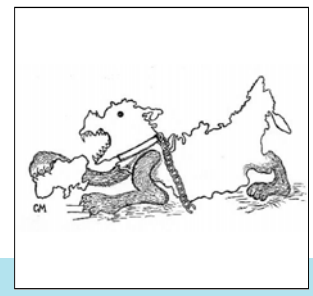

3

ГЕНЕТИЧНИЙ "ТЕРМІНАТОР"

7

СВЯТІ, ЯКІ ВИРУШИЛИ З КИЄВА

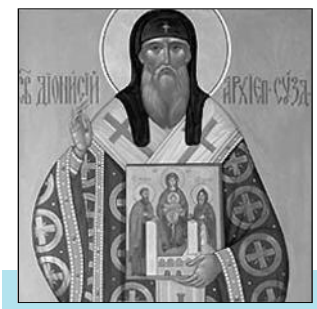

8

ЗІРКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ОПЕРИ

14

Добровільні пожертви "На Кобзареву Церкву": МБФ "Українська Родина" Р/р № 26045200145101 в Подільській філії АКБ "Київ", МФО 320401 ЗКПО 21709106

ПРО НАЙГОЛОВНІШЕ

ВИСОКА МІСІЯ МОВИ

Святослав МІЗЕРНЮК

— Ліберально-демократичні суспільства Європи потурають нинішньому відновленню Російської імперії. Роблять це не задарма: найвищим посадовцям європейських країн персонально дарують нафтові вежі для того, щоб там не звертали уваги на дії старої-нової імперії щодо її територіальних претензій. Тож загроза для України цілком реальна.

Якщо ми не сконсолідуємося навколо головних чинників — мови, культури, історії та історичної пам'яті, ревізію яких дехто у нашому ліберальному суспільстві та за його межами хоче зробити, — можемо втратити державу.

Найважливішою, найпринциповішою у нинішньому українському суспільстві залишається тема мови, — наголосив голова Всеукраїнського товариства "Просвіта" ім. Т. Г. Шевченка, народний депутат України Павло Мовчан, розпочинаючи 26 червня засідання "круглого столу" "Правовий статус української мови як державної. Мовне законодавство та реалії сьогодення". — Адже майже десять років минає з часу подання народних депутатів України звернення до Конституційного Суду з приводу тлумачення 10 статті Конституції. Конституційний Суд розтлумачив (17 грудня 1999 року), що *дія цієї статті обов'язкова на всій території України у всіх сферах життя.* Але і нині, через роки, у нашій державі нічого кардинально не змінюється. Звичайно, можемо розмірковувати, що є зовнішні впливи, існують внутрішні проблеми, але найбільші вороги — ми самі.

Приймаючи Конституцію і 10 статтю як базову, ми сподівалися, що ті принципи було прописано навічно і вони непорушні. Ми радо вітали ідеологію, яка запанувала в країні. Але де ж Закон про мови? Чому досі 10 статтю Конституції не виконують? Чому не передбачено в українському законодавстві відповідальності за її порушення?!

Тепер бачимо спроби ревізії Конституції.

У розмові за "круглим столом" його учасники наводили досягнення світового досвіду в мовному питанні. Так, у Франції мовне законодавство вдосконалюється упродовж століть. Прийнятий там закон передбачає кримінальну відповідальність за невживання французької мови у рекламі. Чому такого закону нема у нас?

Безапеляційно гостро почала свій виступ народна артистка України Лариса Кадирова: "Ми збираємося рік у рік, стурбовані тим, що діється довкола, дивимося в очі одне одному, обговорюємо пекучі питання, наводимо прикрі приклади, та чомусь усе залишається незмінним".

Це справедливо, адже інтелігенцію, яка невтомно розповідає суспільству і владі про небезпеку бездуховності, безкультур'я та втрату українцями самоідентичності, не слухають ані державні мужі, зайняті безкінечними чварами, ані громада, яка за такої непевної економічної ситуації змушена дбати про те, чим нагодувати та у що зодягнути і взути себе й своїх дітей.

Досить слушною стала пропозиція "круглого столу" проводити подібні обговорення на радіо — у прямому ефірі каналу "Культура", щоб залучити до спілкування якомога більшу кількість небайдужих громадян. Хоч і тут є "підводні рифи": радіо "Культура" має досить незначне покриття в країні, тому велика частина українців не має можливості його слухати. До речі, те саме і з культурологічними програмами на телебаченні: їх або немає зовсім, або ж транслюють тоді, коли значна частина телеглядачів не має змоги їх переглядати.

Отже, владоможці нічого не роблять, щоб суспільство було освіченим, культурним і високоінтелектуальним.

А хіба *таку* владу обирав помаранчевий Майдан? Уже те, що "круглий стіл" у

Закінчення на с. 4

“Тільки об’єднавшись, можна здолати наші негаразди”.

ПАМ’ЯТНИК КОБЗАРЕВІ В БАКУ

Президент України Віктор Ющенко та Президент Азербайджанської Республіки Ільхам Алієв у Баку взяли участь у церемонії урочистого відкриття пам’ятника Тарасові Шевченку.

У промові на відкритті Віктор Ющенко подякував своєму азербайджанському колезі за втілення домовленості про спорудження монумента, якої було досягнуто торік, місцевій владі, що сприяла його встановленню, та авторам проекту. Він висловив переконання, що творчість Тараса Шевченка зрозуміла кожній нації. “В образі Тараса Шевченка ми маємо генія, який прислужився всьому людству. Шевченко сильний тим, що він оспівав важливі для кожної нації цінності”, — сказав Президент України. Він оцінив цю подію як великий жест поваги до України й українсько-азербайджанських відносин. “Це данина тим цінностям, які нас зближують”, — сказав глава Української держави.

За словами Ільхама Алієва, символізм цієї події також у тому, що пам’ятник відкрито в Баку на проспекті Свободи. “Україна й Азербайджан століттями боролися за свою свободу. Сьогодні вони незалежні”, — зазначив І. Алієв. Він запевнив, що азербайджанська сторона надає значної уваги розвитку відносин з Україною, і відкриття пам’ятника Т. Шевченкові засвідчує це. “Шевченко був великим сином і генієм українського народу, великим художником. Його боротьба за свободу і вільну Україну — невід’ємна частина його творчості й життя”, — сказав Президент Азербайджану, додавши, що значну частину цих творів перекладено азербайджанською.

Після церемонії відкриття пам’ятника глави держав поспілкувалися з українською громадою.

Президенти України й Азербайджану взяли участь у відкритті Днів української культури в Азербайджані.

За матеріалами сайту Президента України

ВІХИ ТИЖНЯ

Головна подія — відвідини Юлії Тимошенко Москви. Двогодинна розмова між Володимиром Путіним і Юлією Тимошенко завершилася протокольним розшаркуванням і доброзичливими коментарями. Юлія Володимирівна запевнила, що під час переговорів досягнуто домовленості про поступовий перехід на європейську ціну на газ для України, тож “шокової терапії” на початку 2009 року не буде. Щоправда, усні домовленості в даному випадку — не дуже вагомий аргумент. Росія настільки стривожена зближенням між Україною і НАТО, що відмовитися від використання “газової зброї” просто не в змозі.

Партія реґіонів запропонувала громадськості власний варіант Основного Закону: надати російській мові статус державної й закріпити позаблоковий статус України, що не відповідає уявленням Віктора Ющенка про основи державної політики. Лідер Партії реґіонів заявив, що навколо проекту нової Конституції можливе формування нової парламентської коаліції. Віктор Янукович, схоже, намагається наростити політичну вагу, ставши головним екзекутором чинного уряду. Він стверджує, що підстав для існування коаліції БЮТ і НУ-НС більше немає.

Несподівано активізувався Конституційний Суд. Напередодні чергової річниці ухвалення Основного Закону судді фактично узаконили імперативний мандат для парламентарів, порадувавши прихильників закритих списків і жорсткої партійної дисципліни. Правда, за словами голови КС Андрія Стріжака, видати тлумачення про конституційність коаліції, в якій менше 226 депутатів, його колеги до канікул не встигнуть. Та і поспішати особливо нема куди — кожен політичний лідер рахує чисельність коаліції так, як йому зручно.

За матеріалами УНІАН

ДЕНЬ КОНСТИТУЦІЇ В КУЛЬТУРНОМУ ЦЕНТРІ УКРАЇНИ В МОСКВІ

Юрій БЕЗКРОВНИЙ

Українська громада Москви й шанувальники української культури зібралися під гостинним дахом Культурного центру України на Арбаті на 12-ту річницю Конституції України.

На урочистому вечорі генеральний директор Центру, доктор історичних наук, заслужений діяч науки України Володимир Мельниченко розповів про історію конституцій нашої держави, першою з яких була Конституція Пилипа Орлика від 5 квітня 1710 року. На думку вітчизняних істориків, це перша європейська конституція в сучасному розумінні. Доповідач також відзначив, що сучасний Основний Закон став важливою віхою в утвердженні суверенності України.

На вечорі в Культурному центрі України в Москві закінчив свій перший робочий день Надзвичайний і Повноважний Посол України в Російській Федерації Костянтин Грищенко. Українці Москви побажали йому плідної й натхненної праці на славу України.

“Мені дуже приємно, що я перший день свого перебування в Москві проводжу саме тут, — звернувся Посол до московських українців. — Посольство працюватиме на те, щоб в українсько-російських відносинах було якомога більше позитиву, щоб гарантувати права українців у Росії”.

Святковий концерт сміливо поєднав фольклор, твори найкращих українських поетів і світову класику.

В ІМ’Я РОЗБУДОВИ УКРАЇНИ

Святослав МІЗЕРНЮК

Найавторитетніші представники наукових, громадських і мистецьких кіл прибули до Києва з усіх усюд, щоб із 24 до 29 червня взяти участь у роботі VII Міжнародного конґресу україністів. Серед них — понад 450 науковців зі США, Канади, України, Росії, Польщі, Білорусі та багатьох інших країн. Цей захід організовано завдяки Міжнародній асоціації україністів, Національній академії наук України та Національній асоціації україністів.

Основна мета конґресу — сприяти всебічному розвиткові українознавства та поширювати знання про українську науку, культуру в Україні й поза її межами.

25 червня, після офіційного відкриття VII Міжнародного конґресу україністів, учасники взяли участь у численних секціях та “круглих столах”: “Історія України й проблеми сьогодення”, “Українська політологічна думка в європейському контексті”; “Етнокультура: історична ретроспектива, сучасні глобалістичні виклики”; “Українська художня культура і світ”; “Українознавча освіта в Україні і за кордоном як вагома складова стратегії державного будівництва”, “Голодомор як геноцид українського народу — відображення в літературі, мистецтві, репортажах і спогадах” тощо.

Така насичена та різнобічна тематика конґресу започаткує нові підходи до історичних подій минулого і сучасних проблем державотворення і дасть змогу проаналізувати історико-культурну спадщину, тенденції розвитку літератури, мови, мистецтва та народної творчості, розвою українознавства.

Конґрес — нагода для вчених поспілкуватися, обмінятися досвідом, налагодити творчу співпрацю.

Під час заходу відбулося чимало презентацій нових видань української та зарубіжної літератури, наукових праць.

Попри досягнення науковців на ниві державотворення та утвердження України у світовому цивілізаційному просторі, Ганна Скрипник, президент Національної асоціації україністів, зауважила, що в нашій країні непросто змусити владу дослухатися до думки наукової еліти. Тим часом політика і культура не можуть існувати окремо, лише разом вони розв’яжуть проблеми, які є нині у нашій нації, суспільстві, державі. Для цього наукова й інтелектуальна еліта має бути “озброєною”, щоб розмовляти, писати, нести слово правди, яке буде міцним і непереможним. Тільки об’єднавшись в ім’я духовного розвитку України, можна здолати всі негаразди, що причаїлися в нашому українському домі.

УШАНУВАЛИ СКОРБОТНУ ДАТУ

Віктор ХОМЕНКО,
Крим

Біля пам’ятного знака на залізничному вокзалі Сімферополя 64-річчя від дня депортації за національною ознакою відзначили траурним мітингом під спущеними прапорами свідки й нащадки насильницького вивезення з півострова понад 12 тисяч болгар, 14,5 тисяч греків і близько 11 тисяч вірмен Криму.

Очевидці тих подій згадали, як за два дні 24 й 25 червня 1944 року у вагонах для худоби вивезли близько 30 тисяч представників цих народів, з яких, за свідченнями істориків, на півострів повернулося лише чотири тисячі. Сімферополь — не єдина станція, звідки відходили вагони з тисячами депортованих кримчан. У серпні 1941-го й 1944 років такої долі зазнали німці, в травні 1944-го — кримські татари. Усього в 1941—44 роках було депортовано понад 300 тисяч кримчан різних національностей. На знак поваги і пам’яті загиблих поклали вінки, після хвилини мовчання помолилися за померлих.

ЮРИДИЧНИЙ БЕЗЛАД — ЗАГРОЗА ДЛЯ НАЦІЇ, ДЕРЖАВИ, ГРОМАДЯНИНА

Андрій ЛОЗОВИЙ

Федерації, які відіграють вагому геополітичну роль та які можна назвати державами демократичними, — це насамперед США, Швейцарія, Німеччина, Австрія та Індія. Саме Індія, на думку аналітиків, стане у майбутньому надзвичайно потужною у світовій економіці. Китай, формально залишаючись комуністичним, поступово відмовляється від засад цієї ідеології, підтримуючи цим тандем демократизації й економічного поступу. Зверніть увагу: між сильними федераціями сьогодення є чимало відмінностей, проте багато спільного. Зокрема, загальна риса цих держав — те, що вони, за словами політолога Олександра Клітченка, створені із суб’єктів, які завжди мали тривалу історію незалежного або напівнезалежного існування окремо один від одного, особливу державницьку свідомість, власні закони, а іноді й відмінні традиції законотворення. Незважаючи на історичне минуле нашої країни, все-таки відмінності між різними реґіонами України не настільки значні, як колись були між суб’єктами успішних федерацій.

Згідно з чинною Конституцією, Україна — унітарна держава, як і більшість європейських держав, крім Австрії, Бельгії, Німеччини та Швейцарії. Хіба потрібна федералізація державі, яка потребує національної єдності та згуртованості в укріпленні української незалежності?

На жаль, більшість громадян знає про унітаризм небагато. Відповідно до загальної правничої термінології, унітарна держава — це єдине державне утворення, що складається з адміністративно-територіальних одиниць, які підпорядковуються центральним органам влади, й ознак державної незалежності не мають. Ознаки унітарної держави: єдині, загальні для всієї країни вищі виконавчі, представницькі й судові органи, що здійснюють верховне керівництво; одна конституція, єдина система законодавства, одне громадянство; широка національна і законодавча автономія невеликих за чисельністю національностей; усі зовнішні міждержавні відносини здійснюють центральні органи, що офіційно представляють країну на міжнародній арені; єдині збройні сили, керівництво якими здійснюють центральні органи державної влади.

Розбіжності в ступені й формах контролю центральної влади над місцевими органами управління дають змогу говорити про централізовану й децентралізовану унітарну державу.

Чи може існувати автономія всередині унітарної держави, а не федеральної? Виявляється, може! Це Автономна Республіка Крим.

Дехто вбачає у цьому одну зі специфічних рис, що формують унікальність України. Однак це безглуздо. Нам варто виділятися з-поміж інших країн (якщо говорити про правове поле) якнайшвидшим формуванням міцних політичних та юридичних традицій, а також невідворотністю закону і його захистом від спекуляцій політиків, законотворча діяльність яких подекуди зумовлена лише лобіюванням певного бізнесу.

Чи може на теренах унітарної України існувати автономія в автономії? Більш того, ця “ультраавтономна територія” прославлена дивакуватою міжусобицею місцевих “князьків”, іноземним військовим представництвом, хороводами зорієнтованих на Кремль політиканів (їхня діяльність шкідлива зокрема й тим, що провокує ворожнечу між найбільшими етнічними громадами Криму: українцями, росіянами і татарами), втручанням загальнодержавних еліт (вони врядигоди можуть більше конфліктувати між собою, сперечаючись щодо справ у цьому місті), скандальними приїздами політичних діячів інших країн. Це Севастополь.

Зазіхання на територію Криму, які озвучують іноземні провокатори, періодичні загостреннях міжнаціональних відносин на цій території, присутність Чорноморського флоту Російської Федерації, підтримка деяких політиків контрукраїнських угруповань — усе це ганьбить нас перед усім світом.

На превеликий жаль, закон ще не став опорою пересічного українця та підсилювачем упевненості в завтрашньому дні та далекому майбутньому, загальнообов’язковим правилом, яке має найвищу юридичну силу. “Всяк по-своєму мудрує” — це прекрасно, але не тоді, коли суб’єкт “по-своєму” трактує закон, збиткується над ним, маючи великі фінансові ресурси та зв’язки у владних колах.

Латинське прислів’я “Dura lex sed lex” (“Закон суворий, але це закон”) певною мірою трансформувалося у “Закон незрозумілий, але це закон”. Юридичний безлад — загроза для нації, держави, громадянина. А ситуація щодо Криму та Севастополя, хоч це й сумно, — не єдиний випадок. Крім того, правовий абсурд підживлює промосковських провокаторів та їхніх агентів на території України.

Адекватний коментар Інтернет-виданню “ForUm” нещодавно висловив народний депутат Ярослав Кендзьор, який озвучили й інші всеукраїнські ЗМІ: “Путінська Росія справді стала агресивною, напевне, тому, що Путін, як вихованець КДБ, по-іншому працювати не може. Вона посилила свою позицію не тільки щодо України, а й щодо інших своїх сусідів. Така манера поведінки в Росії генетична ще з часів Російської імперії, а потім і Радянського Союзу”.

Натомість заступник міністра закордонних справ Росії Григорій Карасін вважає, що влада України роздмухує скандал довкола перебування Чорноморського флоту Росії в Криму: “Нормальна робота (переговорний процес) не влаштувала когось в українському керівництві, й там вирішили повернути ситуацію до скандальності й нервозності. Вправа удалася на славу”.

Якщо демократичний вияв державного самостійництва називати “скандальним та нервозним”, то як тоді сприймати висловлювання Жириновського, Затулліна, Лужкова та їм подібних?

Якби Крим був де-юре областю, все могло б складатися інакше.

АКТ ВАНДАЛІЗМУ В ХАРКОВІ

Аскольд ЛОЗИНСЬКИЙ,
президент Світового Конґресу Українців
Віктор ПЕДЕНКО,
генеральний секретар

Світовий Конґрес Українців дізнався про акт вандалізму, який було скоєно 23 червня 2008 року близько 20 години. Група з 15—20 осіб розбила гранітну дошку на будинку відділення міліції в Харкові, де 1961 року було ув’язнено покійного Патріарха Української Греко-Католицької Церкви Йосифа Сліпого.

СКУ глибоко стурбований знищенням пам’ятної дошки, яку встановлено з його ініціативи у серпні 2005 року на згадку про перебування Патріарха Йосифа Сліпого в пересильній тюрмі (саме тюрмою колись була ця будівля).

Світовий Конґрес Українців звертається до Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ, органів самоуправління всеукраїнського, обласного та місцевого рівнів зробити все можливе, щоб притягти до відповідальності тих, хто інспірував та скоїв цей злочин. Зрозуміло, що цю подію вважаємо не буденним актом вандалізму, а тенденційним намаганням посіяти ворожнечу проти Української Греко-Католицької Церкви та української діаспори.

Петро АНТОНЕНКО

ІМПЕРІЯМ ПРИТАМАННА АГРЕСІЯ

Українські й російські історики аналізують наше непросте спільне минуле

Теза, винесена в заголовок, вимальовалася під час дискусії вчених на IV Міжнародній науковій конференції “Російська імперія в історичній ретроспективі”, яку провів у Чернігові історичний факультет педагогічного університету ім. Т. Шевченка. Участь, окрім наших науковців, узяли також учені з Росії й Білорусі. Попри те, що вчені були громадянами трьох незалежних держав, представляли різні наукові школи, не могли бути відірваними від сьогодення, від політики, переважав науковий підхід. Саме тому й вимальовався цей висновок — у науковому плані, без образи для будь-якої нації чи держави. Російської — насамперед, адже досліджували саме її. Хронологічно рамки семінару були чітко окреслені двома століттями — XVIII і XIX: час найбільшої могутності Російської імперії.

Дослідження істориків були різнобічними та глибинними: “Рух декабристів як історіографічна проблема”; “Поляк, росіянин і єврей як друзі й вороги “російської справи”; “Резиденція гетьмана Івана Мазепи на Гончарівці в Батурині”; “Пам’яткоохоронна діяльність церковних установ Чернігівської єпархії у XVIII— на початку XIX ст.”; “Створення військових поселень російської армії в Київській та Подільській губерніях”; “Асканія Нова — зразкове господарство на Півдні Росії (1818—1919 рр.)”; “Менталітет горян Північного Кавказу очима російських письменників XIX століття”.

Одним з тих, хто організовував цю конференцію, був завідувач кафедри всесвітньої історії педуніверситету, доктор історичних наук, професор Костянтин Ячменіхін.

— Костянтине Михайловичу, розкажіть про цей цикл ваших наукових конференцій.

— Університет уже вчетверте проводить таке зібрання. Зараз зосереджуємося на російській історії, бо в нашому ВНЗ почала формуватися досить потужна школа історичної русистики, а фахівців із російської історії в Україні небагато.

У цій конференції взяли участь представники вищих навчальних закладів з Москви, Казані, Білгорода, Брянська, Гомеля, Чернігова, Дніпропетровська, Харкова, Києва, Криму.

— Термін “імперія” набув якогось негативного забарвлення. Як до нього ставляться вчені, зокрема російські?

— Фахівці-історики (рівень наших зібрань дуже високий) ставляться до нього спокійно, адже імперія як форма існування держави — річ суто історична. Була Римська імперія, Австро-Угорська, Британська. Вони існують, розпадаються. Те саме щодо Російської імперії. Вона існувала, бо були певні природні й етнографічні умови. Знаємо, що сталося з цією імперією. Тому не треба лякатися цього терміна. Російська імперія як утворення мала свої плюси і мінуси: когось захищала, а когось гнітила.

— Оскільки йдеться про Росію, зрозуміло, що тема гостра й неоднозначна. Хтось заявляє, що Україна “вийшла” з Російської імперії, хтось — що Росія з Української (так іноді називають Київську Русь). Як у вас проходило обговорення цих гострих тем?

— Зичайно, гострих питань не обминути. Наприклад проблему зросійщення. Такі дискусії в нас уже виникли. Зросійщення й обрусіння — це одне й те саме? Як фахівець, учений, вважаю, що гострі моменти треба розглядати й розв’язувати науково, а не політично. В науці не може бути що, мовляв, “Треба вважати ось так!”

— Цього року відзначатимемо 300-річчя спалення Батурина. Натомість росіяни нагадують, що ще задовго до Батурина український гетьман Сагайдачний спалив мало не пів-Московії, дійшовши до Москви. Як обговорювати такі гострі теми?

— Так, гетьман 1618 року разом з польським королем Владиславом підійшов до Москви.

Малюнок С. Мізернюка

Спалення Батурина — трагедія для міста, а для російських військ це була війна. Мазепа перейшов на бік Швеції, в його столиці було багато артилерії й боєприпасів, і це треба було забрати. Тобто тут різні погляди з двох боків, які привести до спільного для всіх знаменника неможливо. Для наших фахівців, звичайно, постає питання: невже не можна було у Батурині залишити живими жінок, дітей? Але пригадаймо, що ці події відбулися на початку XVIII століття — час зовсім інших умов воєн. Фортецю, яка не здавалася, після її взяття на три дні віддавали на розграбування.

— Що скажете про ідею написання разом з російськими істориками спільних підручників з нашої нелегкої, але спільної історії?

— Робота йшла непросто, бо були проблеми узгодження і з одного, й з другого боку. Найголовніше було зняти різкі випади однієї країни проти іншої. Підготовлені рукописи проходили рецензування. Але таких підручників, принаймні для України, поки що не бачу.

— Зараз у Росії посилено “розкручують” національну ідею. Ставлення до цього неоднозначне. Це чи реанімація шовінізму, чи національне відродження, яке у нас ставлять за приклад. Ось, мовляв, як треба виховувати патріотизм. Що кажуть з приводу цього вчені?

— На цій конференції ми не торкалися сучасності. Але як громадянин, історик можу сказати, що національна ідея особливо активізувалася в Росії в кінці XIX—на початку XX століття. Це знаменита тріада: “православ’я, самодержавство, народність”. Як це буде зараз? Православ’я є. Народ є. А що робити із “самодержавством”, навіть не знаю.

Мене більше цікавить наша українська національна ідея. Але поки що не бачу, щоб хтось зміг її сформулювати. Для мене, вченого, національна ідея — це архів, бібліотека, університет. Тут і гартується національна ідея. Якщо держава повернеться обличчям до цього, буде добре. А поки що ми прагнули проаналізувати, чи нас, українців і росіян, щось об’єднує чи роз’єднує, та імперія була штучною чи природною.

Це була своєрідна держава, спочатку закрита від Європи. Потім Петро I, його наступники почали відкривати вікно в Європу. Дехто з імператорів дивився на Захід, як Олександр II. Дехто — на Південь, як Катерина II. Імперія як державне утворення без розширення кордонів існувати не може. Тому в Росії була потужна армія, і їй надавали такої великої уваги самодержці. А чоловіки-імператори всі були військовими. Це особливість саме імперської влади. Навіщо Росії був потрібен Казахстан, Середня Азія? Щоб якомога далі відсувати кордони. Інша річ, як це сприймають в історіографії. За радянських часів імперію трактували як принесення “диким народам” цивілізації. Зараз історики більш поміркованi. З одного боку, імперія справді відкривала на здобутих територіях школи, будувала заводи, а з другого — насаджувала свою мову, культуру, ментальність.

— Отже, потреба в розширенні, тобто анексія, агресія були притаманні імперії незважаючи на те, що важко було втримувати території.

— Проблема в тому, що за відносно невеликої кількості суто російського населення такі простори освоїти практично було неможливо — від Уралу до Далекого Сходу.

— То, може, їх освоювали за допомогою місцевої еліти?

— Чому купили наприклад українську еліту? Бо дали козацькій верхівці права дворянства, всілякі аксельбанти, погони, чини, маєтності. Хтось пам’ятав, що він козацького роду, а хтось забув. Українська еліта відігравала величезну роль у житті імперії, зокрема при царському дворі.

***

Яка ж позиція російських учених? Ще одна наша співрозмовниця — Оксана Кияновська з Москви, доктор історичних наук, професор Російського державного гуманітарного університету.

— Оксано Іванівно, як Ви потрапили на цю конференцію?

— У мене давні наукові зв’язки з Україною, і не лише наукові: мій батько з Харкова, мама з Одеси, потім вони переїхали жити до Москви. Коли я стала науковцем, то зав’язала тісні контакти з Києвом, Черніговом. В Україні вийшло чимало моїх наукових публікацій, не раз бувала тут на наукових конференціях, куди мене запрошував Костянтин Михайлович Ячменіхін, з яким ми давно співпрацюємо.

— Російська національна ідея — це патріотизм чи шовінізм?

— Підйому національної ідеї в Росії не бачу. Та і як можна говорити про якусь національну ідею, коли три чверті населення країни живе в бідності, злиднях!

— А марші молоді, яку хтось називає фашистами, а хтось — істинними патріотами?

— Це проплачені владою зібрання молодих людей, яким нікуди себе подіти. Нормальні люди сміються з цього.

— А погроми в Петербурзі, вбивства “інородців”?

— Ви про скінхедів? Виродки є скрізь. Це просто екстремізм, яка ж тут національна ідея?

— Ще одна болюча тема. З України вивезли, здебільшого до Росії, багато національних реліквій, архівів, культурних цінностей. Порушують питання про їхнє повернення.

— Складне питання. Я не політик, але думаю, щоб запобігати конфліктам, слід усе залишити так, як є. Бо тоді почнеться: ви нам Крим віддайте, ще щось.

— Що скажете про ідею створення спільних російсько-українських підручників з історії?

— Це нормальна ідея. Треба лише, щоб до цього не мали стосунку політики, представники влади, бо вони таке захочуть написати, що потім не з’ясуєш, де правда, а де напівправда. Тому треба дати можливість попрацювати вченим.

Нашу історію дуже важко розділити: століттями була єдина держава. На жаль, історія Росії зараз дуже політизована, її подають під таким імперським соусом, що це дуже не подобається справжнім ученим.

— У Росії хоч згадують, що “видатні російські композитори” Бортнянський, Березовський, Ведель — це українці?

— Безперечно, про це знають, як і про те, що Гоголь був українцем, Булгаков народився в Києві. Тож як їх ділити? У нас більше того, що об’єднує, ніж того, що роз’єднує.

***

Ось така думка нашої гості. Хтось може з чимось погоджуватися, з чимось — ні. Але незаперечно одне: історію, хоч би якою складною вона була, треба досліджувати. Спокійно, серйозно, виважено.

Петро МАСЛЯК

РОСІЯ В ПОЛОНІ ПРОБЛЕМ

Росія — найбільша за площею держава світу (17,1 млн квадратних кілометрів), володіє величезними природними ресурсами, територія слабо освоєна і заселена.

“Хіба в Росії немає ніяких внутрішніх проблем, що вона всі свої зусилля концентрує на проблемах України і Грузії, а також інших пострадянських держав?” — часто запитують студенти. Якщо у світі є країна, де внутрішніх проблем найбільше на планеті та яких роками не розв’язують, то це саме Росія. Цілі її реґіони зруйнувала війна, вони вимагають щоденної копіткої роботи і величезного вкладення грошей на відновлення. Місто Грозний, столиця Чечні-Ічкерії, має вигляд Сталінграда чи Берліна після Другої світової війни. Доріг немає, і щоб відкинути сумніви, можна скористатися однією з пошукових систем Інтернету. Нічого схожого в Україні нема і бути не може.

Проїжджаючи селами багатьох областей європейської частини Росії, можна подумати, що ними пройшовся Мамай або Чингісхан. Ферми розбито, дороги в ганебному стані, земля не оброблена. І це в країні, яка отримує за нафту і газ величезні кошти. Школи такі, що, здається, їх будували ще за часів царя Гороха.

У цій ситуації російська Дума приймає рішення про будівництво російських гімназій, російських вищих навчальних закладів в Україні, називаючи конкретні українські міста. Чи не божевілля і повний маразм російського імперіалізму? З точки зору міжнародного права Росія не може приймати жодного рішення щодо території України. Якби американці заявили щось схоже, “наші” комуністи і реґіонали одразу протестували б. Вони лаяли б “проклятих американосів” за втручання у внутрішні справи суверенної України.

Та ви побудуйте залізницю в себе, нарешті запустіть збудований і зруйнований БАМ. Чому відсилаєте свої залізничні війська до Грузії? Вже нічого будувати на власній території? Нічого подібного, роботи — непочатий край.

Імперіалістичні держави приречені на загибель, і причин цього кілька. До однієї з головних належить те, що імперіалістична держава спрямовує всі свої сили не на розв’язання внутрішніх проблем, а отже, не на самозміцнення, а на зовнішню експансію. Це один із чинників неминучої внутрішньої саморуйнації цих країн.

Російський імперіалізм у цьому сенсі — не виняток. Так само діють і США. Ця країна теж має величезну кількість складних внутрішніх проблем, яких десятиліттями не розв’язують. Не доходять руки, не вистачає коштів. Американці воюють в Іраку, Афганістані, утримують військові бази в багатьох країнах. На це витрачають сотні мільярдів доларів. Їх вистачило б для будівництва житла сотням тисяч бездомних, на створення мільйонів робочих місць для безробітних тощо. Але США не до того.

США поки що таке можуть собі дозволити. Але так само намагається діяти й Росія, ВНП якої складає лише 7 % американського. Через це можна спрогнозувати на найближчі роки різке загострення внутрішніх суперечностей у США і в Росії. Остання приречена на зникнення з політичної карти світу.

Геніальний український геополітик Юрій Липа в період найбільшого розвитку російського імперіалізму, який ставив перед собою завдання завоювати світ, написав книжку “Розподіл Росії”. Нині його пророцтва починають збуватися. Росію неминуче розділять у XXI столітті Китай, ЄС та ісламський світ. Чим раніше цей розподіл відбудеться, тим краще для росіян. Через 20 років у Росії не залишиться альтернативи, доведеться стати частиною Великого Китаю. Він уже нині готовий віддати Росії 100—200 млн переселенців. Землетруси і повені в Китаї лише прискорюють цей об’єктивний процес.

Україна має стати на той час достатньо сильною державою, щоб захистити свої етнічні землі в Росії під час її неминучого розпаду. Ми не повинні кидати напризволяще своїх одноплемінників в чорноземних областях Росії, на які вже націлилися нові імперіалістичні держави.

“Українство продовжує пробуджуватися у найвіддаленіших куточках країни”.

ВИСОКА МІСІЯ МОВИ

Борис Олійник, Павло Мовчан, Левко Лук’яненко

Закінчення. Початок на с. 1

Спілці письменників України зібрав так багато авторитетних людей, свідчить, що суспільство занепокоєне ситуацією та прагне здолати труднощі.

— Варто не стільки скаржитися на всілякі негаразди, а брати плуг і тягти його всією громадою, — переконаний голова Спілки офіцерів України В’ячеслав Білоус. Треба кожному на своєму місці робити маленьку справу, з якої виростатиме велика. Адже дванадцять апостолів змінили цілий світ!

Є Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка — організація, яка власним прикладом переконує, що вона не лише робить важливі справи, а й вірить у них. Люди дізнаються про її досягнення і спільно працюватимуть на просвітництво. Роботи тут дуже багато. Навіть у демократичній більшості Верховної Ради кожен третій із фракції БЮТ спілкується російською, на всіх поверхах ВР продають переважно російськомовну періодику. Невже парламентська більшість разом з Арсенієм Яценюком не може знайти рішення на користь україномовної преси?

Тож чи не дивно на цьому тлі звучать вигуки проросійських сил про насильницьку українізацію?

— Насправді у теле- і радіоефірі лише імітують українізацію, зате суржик та стилістично неоковирні тексти заполонили весь ефір, — каже Леонід Мужук, член Центрального правління ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, заступник директора КДТРК. — Але що казати про ефір, коли у ВНЗ, де навчають майбутню еліту України, і зокрема журналістів, мовного законодавства теж не дотримуються?

А може, починати треба не з ВНЗ, а з дитинства, коли людина формується як особистість?

— Гадаю, що це саме школа — середня і вища — виховує громадян, — розмірковує народний депутат України, кандидат філологічних наук Юрій Гнаткевич. — А вищі навчальні заклади ще й формують інтелігенцію, яка має бути національною, українською. На жаль, вона поки що не така. Повсякчас треба нагадувати про народ як джерело влади. Помаранчева революція як бунт відбувалася не лише тому, що скоробагатьки дощенту розікрали державу. Проти курсу на подальшу русифікацію піднялася інтелігенція! І це було однією з головних причин цієї революції.

Однак за помаранчевої влади в державі мало змінилося, хоч міністр Вінський багато зробив, щоб українізувати транспорт. Чимало робить Національна рада з питань телебачення і радіомовлення. Можливо, це не так помітно, але на українських каналах зросла питома вага української мови. Але чому надто повільно виконуємо Конституцію?

Проаналізувавши стан суспільства, в якому ми опинилися після 1991 року, відчуємо, що прокинулася незалежна, вільна, соборна Україна. Ми сподівалися на те, що як тільки всі школи у Києві перевести на українську, учні одразу розмовлятимуть нею. Але, проводжаючи своїх дітей у перший клас, бабусі й батьки спілкуються з ними російською...

Отже, зросійщення і денаціоналізація за 340 років надто глибоко й наскрізь пронизали людську свідомість. Тому маємо сконсолідувати все в ідею українського національного відродження, а отже, й мовного як його складової. І щоб це не лише звучало з уст керівників держави і наших, його слід законодавчо підтримати у Верховній Раді. Тобто потрібно виробити чіткий курс державної етнополітики: охопити цілий комлекс заходів — і кіно, і концертну діяльність, і виховання.

Заступник голови Конґресу Українських Націоналістів Володимир Борійчук звернув увагу поважного зібрання на те, з чого варто нині починати, щоб завтра мати національно свідоме суспільство: “Дитину ще з колиски треба виховувати на українській пісні, гарній і цікавій художній казці, на веселих вітчизняних мультфільмах, історичних фільмах, творах мистецтва. Але цього сьогодні занадто мало у продажу, або воно не доступне за ціною для широкого загалу”.

Пан Володимир закликав учасників “круглого столу” звернутися до Президента, уряду, Верховної Ради і відновити у паспорті графу “національність”, прибрати з його сторінок двомовність. На це маємо повне право, бо Конституційний Суд у тлумаченні 10 статті Конституції чітко роз’яснив, що всі акти діловодства ведуть лише українською мовою. Цю пропозицію схвально підтримав зал.

— За визначенням Гумбольдта і Потебні, мова — це енергетична категорія. Чвари навколо державної мови відбирають у суспільства колосальну енергію, — переконаний доцент кафедри філології Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка Віталій Радчук. — Ющенко у культурній галузі зробив незрівнянно більше, ніж його попередники. Але і цього недостаньо. Ми мусимо переконувати Президента як гаранта Конституції діяти рішучіше.

— “Просвіта” має дієвіше контролювати дії чиновництва на місцях: виконання Закону про мови, 10 статті Конституції, — висловлює думку Левко Лук’яненко, член Національної спілки письменників України, народний депутат Верховної Ради попередніх скликань. — Нам не законів не вистачає, а волі боротися за те, що вже у законі написано.

11 стаття Конституції стверджує: “Держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури”.

Чи можна українську націю консолідувати на основі китайської, японської чи російської мови? Тож спитаймо самі себе, чи завжди відстоюємо українську мову? Чи лише говоримо про неї — корінну, етнічну мову, її поширення, самобутність — а насправді дуже мало зроблено.

Стаття 11 зобов’язує всіх державних службовців до консолідації української нації. Хто цього не робить, той не виконує Конституції, отже, таких чиновників слід звільняти.

Українство продовжує пробуджуватися у найвіддаленіших куточках країни. У селах Луганщини, на самісінькому кордоні з Росією, інтелігенція каже: “Ми відчули, що ми — українці, що наша земля — Україна. Але майже нічого не знаємо про неї. Розкажіть, дайте нам щось, щоб і ми знали, що таке українство”, — ділиться враженнями від зустрічі з луганчанами Левко Лук’яненко.

Отже, мовної проблеми в українському суспільстві нема. Є проблема в українському політикумі, який, не маючи справжнього ключика до серця виборця, постійно створює проблеми на мовному ґрунті, щоб збурювати громадську свідомість і вигідно маніпулювати нею. Тож не треба шукати України в Україні, бо наша держава — самодостатня цивілізація, що зародилася в часи Трипільської культури. Свідома цього українська інтелігенція разом із народом має засіяти, вкорінити і виростити справжню, патріотичну владу та виплекати національний дух у серці, в мові, у свідомості кожного українця, всього суспільства.

Святослав МІЗЕРНЮК
Фото автора

**еукраїн-
росвіта”
ім. Тараса Шевченка**

Заслухавши інформацію про хід перереєстрації членів “Просвіти”, Головна рада ухвалює:

1. До 140-річчя завершити перереєстрацію членів “Просвіти” і зустріти ювілей Товариства згуртованою потужною українською силою, яка невтомно працює для утвердження української державності.

2. Для зміцнення організації структури та фінансової діяльності “Просвіти” встановити для індивідуальних членів членські внески в розмірі 12 грн. на рік.

Кошти розподіляються таким чином: 30 % залишається для потреб районних та міських об’єднань; 40 % — для потреб облоб’єднань; 30 % перераховуються для потреб Центральної “Просвіти”.

3. Об’єднанням “Просвіти” активніше залучати до товариства колективних членів. Сприяти надходженню від них благодійних внесків. Шукати можливості щодо надання спонсорської та меценатської допомоги для проведення просвітницьких заходів.

4. Звернути увагу Секретаріату на недостатню роботу і формалізм у справі перереєстрації членів “Просвіти”.

5. Доручити КРІ перевірити хід перереєстрації членів “Просвіти”.

6. У Секретаріаті ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка створити базу даних про членів “Просвіти”.

7. Керівникам облоб’єднань “Просвіти” співпрацювати з органами влади для виконання просвітницьких заходів.

Приймається одноголосно.

УХВАЛА
сесії Головної ради Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

Заслухавши та обговоривши пропозицію заступника голови Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка В. Фольварочного про проведення акції “Україна — європейський дім”, Центральне правління ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка постановляє:

1. Вважати одним з основних напрямів просвітницької роботи серед населення на найближчі роки проведення акції “Україна — європейський дім”, просвітяни — за євроатлантичний вибір.

2. Звернутися до Президента, Прем’єр-міністра, Голови Верховної Ради, МЗС України з проханням підтримати ініціативу щодо проведення акції.

3. Розробити заходи для забезпечення просвітян належним поліграфічним обладнанням, множильною та комп’ютерною технікою, фінансовими ресурсами для виготовлення агітаційної продукції, видання брошур, плакатів, книг, аудіо- та відеопродукції, спрямованої на пропаганду євроатлантичного вибору України.

4. ВУТ “Просвіта” разом із Міністерствами закордонних справ, освіти і науки, культури і туризму, у справах сім’ї, молоді і спорту, в справах національностей та міграції спільно з обласними держадміністраціями спланувати різноманітні пропагандистські заходи під час проведення акції “Україна — європейський дім”.

4. Газеті “Слово Просвіти” ввести постійну рубрику “Україна — європейський дім”, постійно пропагувати євроатлантичний вибір українців.

Приймається одноголосно.

13 червня 2008 р., м. Київ, НСПУ

ВІДВІДАЛИ ЄЗУПІЛЬ

Степан БОЙКО,
учасник хорової капели “Червона калина”, м. Івано-Франківськ

Уже традиційно обласне об’єднання “Просвіти” виїжджає в осередки. Так, у червні відвідали Єзупіль Тисменицького району.

У селищі багато пам’ятників, які розповідають про цей давній населений пункт. Центральній вулиці присвоєно ім’я провідника ОУН-УПА Степана Бандери. На будинку “Просвіти” сільські активісти і селищна рада відкрила меморіальну дошку. Навпроти будинку на невеличкому майданчику — погруддя Івана Франка та пам’ятний хрест на честь ліквідації панщини 1848 року.

Високомистецький витвір — пам’ятник Тарасові Шевченку — своїм коштом встановив колишній учитель місцевої школи, патріот і меценат Володимир Войцюк. За його кошти нещодавно побудували пам’ятник ченцеві-друкарю Беринді, який жив тут у XVI столітті. В Івано-Франківську коштом пана Володимира споруджено пам’ятник Січовим Стрільцям та видатному пасічникові Петрові Прокоповичу.

Гідно вшанували односельці загиблих у часи Другої світової війни. На пам’ятнику воїнам ОУН-УПА викарбувано 110 імен героїв, стільки ж — на пам’ятнику радянським воїнам, які загинули на фронтах. Споруджено пам’ятний хрест членам ОУН, загиблим від рук НКВС 1944 року.

Голова обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” Петро Арсенич розповів про нелегку працю просвітян у розбудові Української держави, подякував голові осередку Ганні Салій за активну працю, подарував бібліотечку книг прикарпатських просвітян. Аматорські колективи “Просвіти” під орудою Ореста Турка дали великий концерт патріотичної, духовної та народної пісні, в якому взяли участь чоловіча капела “Червона калина”, жіночий ансамбль “Квіти ромену”, Людмила Болієнко (лауреат всеукраїнських конкурсів), Надія Легун, Олег Ліврик, Тарас Бережницький, Іван Курас, Анна Якубовська, Марія Солодчук.

З РОСИ Й ВОДИ

Фото С. Мізернюка

Наш колега Петро Антоненко, відомий журналіст, письменник, просвітянин відзначив 60-річний ювілей, який зустрів значним творчим доробком.

Він народився 24 червня 1948 року в селі Авдіївці Куликівського району на Чернігівщині. Працював у городнянській та куликівській районних газетах, з 1993 до 2006 року — редактор газети “Сіверщина”. Лауреат премій імені В. Стуса, М. Коцюбинського та Б. Грінченка. Автор книг прози “Бабине літо” і “Свіча”.

Патріот рідного міста Чернігова, просвітянин з багаторічним стажем, уміє одним словом запалити серце. Приміром, нинішній редактор його рідної “Сіверщини” Василь Чепурний через багато років згадує, як у поході, в седнівській кам’яниці Лизогуба Петро Яович сказав йому, маленькому хлопчикові, слово “Україна”, яке той запам’ятав на все життя.

Колеги Петра Яковича відзначають його людяність, доброту, щиру і щедру душу та бажають довгих плідних і щасливих літ.

Редакція “СП”

«ВСЕ, ЩО Я НАПИСАВ, — ЦЕ «ГЛАС ВОЛАЮЧОГО В ПУСТЕЛІ»

Надія КИР’ЯН

18 червня Сергієві Плачинді — відомому письменникові, журналістові, просвітянину — виповнилося 80 років. Автор близько сорока книг, багатьох публікацій у періодиці, Сергій Плачинда і нині продовжує свою різнопланову творчу діяльність. Окрім цього, працює в Науково-дослідному інституті українознавства, очолює творче об’єднання “Оратанія” при Національній спілці письменників України, голова громадського комітету порятунку Дніпра та малих річок України. Він лауреат міжнародної премії імені І. Кошелівця, почесний козак Київської сотні імені Святослава Хороброго.

Надзвичайно скромний в оцінці створеного. Так, підсумовуючи свій доробок, сказав: “Не так я багато зробив, багато не зробив... Жаль ненаписаних книжок, як ненароджених дітей... Коли осягаєш, що ти зробив, доходиш висновку, що все написане — “глас волаючого в пустелі”.

Ми рвемо душі, а влада ніяк не реагує. Сьогодні продовжується етноцид, який почався з легкої руки Кучми. Руйнувалося село, на очах у всіх забирали худобу (забрано тоді близько двох мільйонів голів), дозволили головам КСП за безцінь приватизувати техніку. У селах немає роботи, молодь виїжджає, стоять порожні хати. Україна втрачає своє етнічне майбутнє, нація в небезпеці.

Сергій Петрович вважає, що цьому вже потрібно покласти край: у бюджет 2009 року закласти кошти на те, щоб підняти село, почати там будівництво — заводи з переробки сільськогосподарської продукції, сучасні будинки, школи, бібліотеки; створити для молоді комфортні умови проживання.

Інша надзвичайно важлива проблема — Київське море. Там на дні — 60 мільйонів тонн радіоактивного мулу! Бетонна перетинка, гребля, за свідченнями інженерів, уже відслужила гарантійний термін придатності. Потрібно негайно зробити обвідний канал, паралельно з водосховищем, де старе річище, пустити воду з Дніпра в Прип’ять з правого берега, а з лівого — повести річищем обвідний канал у гирло Десни та законсервувати водойму, щоб через шлюзи не просочувались у Дніпро радіоактивні води з Київського моря. Це загрожує Києву, бо може піти у ґрунтові води, а ми ж п’ємо з артезіанських джерел, чистоту яких слід берегти.

Невгамовний Сергій Плачинда все життя виборює Україну, відкриває її для себе і для нас. Він — просвітянин за покликанням.

Спираючись на дослідження Шилова, Силенка, Кифішина, американських вчених, доводить, що Україна — батьківщина цивілізації. Він популяризує ці вчення.

Олександр Биструшкін, вітаючи ювіляра в Будинку письменників від імені Президента, не міг стримати хвилювання: “Скільки разів виходив на сцену... але зараз хвилююся. Нахлинули спогади про 60-ті роки... То була, образно кажучи, проба пера незалежної України. Поезія, музика... І, звичайно, твори Сергія Плачинди. Це людина, яка не має меж, не має берегів. Його життєве кредо — не штовхатися ліктями, адже над тобою — небо, висота. Підіймайся до неї! І він підіймався”.

Фото Олеся Дмитренка

Письменники В. Фольварочний, В. Карпенко і С. Плачинда

Ведучий вечора Віталій Карпенко, розповідаючи про творчий і життєвий шлях ювіляра, охарактеризував його світоглядні орієнтири: Сергій Плачинда вважає себе націоналістом. За його теорією, національне — це стан (одягти вишиванку, розмовляти українською мовою тощо). А націоналістичне — це дія, рух (дати відсіч ворогам України, відстояти свої життєві принципи).

Його творчість гідна пошанування Шевченківською премією, — вважає Віталій Опанасович.

Побратим по партії, заступник голови КУНу Володимир Борейчук повідомив, що за їхнім поданням у День Конституції Віктор Ющенко вручив Сергієві Петровичу орден “За заслуги” III ступеня, і побажав ювілярові написати не менше книг, ніж уже написав.

Згадав, що перше видання книжки Плачинди “Лебедія” профінансувала Ярослава Стецько (500 примірників). Перечитавши її нині, зрозумів, що таку книжку повинен мати кожен. І справді — її оцінили: знаходяться спонсори, вона виходить новими накладами.

Колега з Інституту українознавства Олександр Хоменко зізнався, що на нього величезний вплив мала “Неопалима купина”. До речі, як і на багатьох інших свого часу — ще в 60-ті роки. “Масова, шалена популярність творів Сергія Плачинди — й офіційне замовчування. Таку популярність мав лише Андріан Кащенко. Тому що обидва ці автори не переповідають історію, а переживають. Сергій Плачинда — дивовижно актуальний і сучасний. “Як парость виноградної лози”, плекаймо нашого вічно молодого Сергія Плачинду!” — завершив виступ учений.

Привітав Сергія Плачинду і заступник голови ВУТ “Просвіта” Василь Фольварочний, який вручив ювілярові найвищу просвітянську нагороду — медаль “Будівничий України”, а також книги Видавничого центру “Просвіти” — “Іван Мазепа” і “Кобзар”: “Ви завжди обирали найпекучіші, найболючіші теми, тому й збирали великі аудиторії”, — відзначив пан Василь.

Зворушливим був виступ просвітянки Ольги Пугач-Питльованої, яка подарувала книгу-довідник “Опис козацької України 1649-го року”, створену у співавторстві з кандидатом технічних наук, членом ВУТ “Просвіта” Сергієм Коваленком. “Такі прекрасні люди, як Сергій Петрович, своїм прикладом роблять з обивателів справжніх українців”, — сказала вона.

І це підтвердив сам ювіляр — розповів простенький, але характерний випадок. Їхав він електричкою, розговорився з хлопцем, який щойно отримав паспорт. “Чи Ви звернули увагу на те, що в паспорті немає графи “національність”? — запитав його. На це юнак відповів: “А мені по барабану”. Під час двогодинної бесіди у вагоні Плачинда розповів юнакові стільки цікавого про українців, що хлопчина врешті сам запропонував: “Ну, давайте я розпишуся, щоб таку графу ввели!”

На жаль, такі підписи ще не збирають. А шкода!

УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ З РОЗБУДОВИ ПАРТНЕРСТВА

Геннадій АВІЛОВ,
голова Горлівського міського об’єднання ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка

У Донецьку Мережа проєвропейських організацій України та Інститут європейської політики “Europeum” (Чехія) організували й провели українсько-чеську конференцію з розбудови партнерства за технологією “Open Space”.

Мета конференції — обмін досвідом та налагодження співпраці між українськими та чеськими НУО, які займаються питаннями європейської інтеграції.

На відкритті конференції був Генеральний консул Чеської Республіки у Донецьку Антонін Муграш, який висловив надію на міцну співпрацю українських та чеських громадських організацій у розбудові Європейського дому, акцентуючи увагу на тому, що наступного року Чеська Республіка, яка головуватиме у Раді Європи, докладе зусиль, щоб Україна стала повноправним членом Європейської спільноти.

За підсумками роботи конференції Горлівська міська організація ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка висловила бажання співпрацювати з Євроцентром із міста Ієглава (Чехія), щоб створити у Горлівці Інформаційний центр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Дзержинська міська організація ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка співпрацюватиме з Інститутом європейської політики “Europeum” у проведенні заходів серед учнівської та студентської молоді реґіону щодо демократичних перетворень у країні та євроінтеграційних процесів.

Дзержинська та Горлівська організації ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка мають намір долучитися до участі у майбутніх ініціативах мережі проєвропейських організацій України.

СПРАВИ І ПЛАНИ

Ми розповідали про роботу сесії Головної ради “Просвіти”, про те, якими справами Товариство відзначатиме своє 140-річчя. Мабуть, читачам буде цікаво дізнатися, які саме заходи проводитиме Товариство цього року. Ось найголовніші з них.

З підготовки та відзначення 140-річчя “Просвіти”:

Цикл передач на Національному радіо та телебаченні про діяльність Товариства.

Виступи письменників, науковців, митців, громадських активістів “Просвіти” у трудових колективах, навчальних закладах, військових частинах про діяльність “Просвіти”.

Урочисте засідання з нагоди ювілею в Національному палаці “Україна”. Урочисті засідання в усіх обласних центрах. Встановлення пам’ятних дощок на спорудах, які свого часу займала “Просвіта”.

Видання книги до ювілею Товариства, портретів видатних просвітян, ювілейних буклетів, а також художніх конвертів та серії поштових марок, присвячених ювілею Товариства.

Випуск пам’ятних ювілейних монет.

Конкурс серед учнів України на кращий твір про “Просвіту”.

Тиждень “Просвіти” у закладах культури.

До 75-річчя Голодомору в Україні:

Ініціювати встановлення в населених пунктах пам’ятників та пам’ятних знаків жертвам Голодомору.

Участь у створенні в містах і селах виставок архівних документів, фотоматеріалів та інших експозицій.

Пошук могил, де поховано жертв Голодомору, встановлення пам’ятних хрестів.

Сприяти організації всеукраїнського конкурсу науково-пошукових робіт про Голодомор серед школярів, студентів, педагогів.

Відзначення пам’ятних дат нашої історії:

Проведення літературно-мистецьких читань, наукових конференцій, “круглих столів” на тему “Іван Мазепа в контексті українського державотворення”.

Виїзд до місця загибелі та поховання І. Мазепи в м. Бендери (Придністров’я).

Тематичні вечори та інші заходи, присвячені 240-річчю гайдамацького руху. Участь у підготовці відзначення 130-річчя з дня народження Симона Петлюри (2009 р.).

* * *

Це далеко не повний перелік основних ювілейних заходів “Просвіти”, які заплановано на цей рік і частина яких уже відбулася. У кожній області місцеві об’єднання Товариства проводять власні заходи, мета яких — відзначити ювілей “Просвіти” конкретними справами. “Просвіта” запрошує до проведення цих та інших заходів усіх патріотів України.

Підготував **Петро АНТОНЕНКО**

В ОДЕСІ СТВОРЕНО ЦЕНТР ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

На зборах правління Одеського обласного об’єднання товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка прийнято рішення створити на базі обласної “Просвіти” Центр євроатлантичної інтеграції. Мета його — підтримка курсу Президента, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради, спрямованого на євроатлантичну інтеграцію нашої країни. Рішення прийнято на виконання ухвали Центрального правління товариства про проведення просвітницької кампанії “Україна — європейський дім”.

Основні завдання Центру євроатлантичної інтеграції: сприяти громадянам України в реалізації їхнього конституційного права на інформацію в питаннях набуття членства України в НАТО та Євросоюзі; участь у прийнятті рішень з питань, що сприяють позитивному впливу на співробітництво з країнами — членами НАТО; розробка реґіональних програм співробітництва з країнами НАТО та Євросоюзу; підготовка “круглих столів”, конференцій, зустрічей зі студентством та молоддю Одещини, проведення навчальних таборів; організація інформаційних кампаній в ЗМІ, мета яких — інформувати населення щодо НАТО; підготовка та розповсюдження поліграфічних, аудіо- та відеоматеріалів і документів про діяльність Північноатлантичного альянсу та Європейського Союзу.

До складу Громадської ради Центру євроатлантичної інтеграції увійшли відомі громадські та політичні діячі Одещини, науковці: заслужений працівник культури України, письменник Д. Шупта, доцент Одеського національного університету ім. І. Мечникова О. Захарія, кандидат історичних наук Т. Гончарук, голова Фонду сприяння захисту прав ветеранів та інвалідів С. Войтович, заступник голови громадського об’єднання “Україна — НАТО” В. Геник, голова Центру національного відродження ім. Ю. Липи В. Боков, голова Одеської обласної організації Української народної партії А. Карпенко, кандидат філологічних наук А. Пляченко, отаман Чорноморського Гайдамацького з’єднання С. Гуцалюк, голова Одеського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім.Тараса Шевченка О. Степанченко.

Громадська рада розробила і затвердила план діяльності Центру до кінця 2008 року. У липні Центр планує провести молодіжний табір в Савранському районі Одеської області разом із Чорноморським Гайдамацьким з’єднанням та організувати виставку, присвячену миротворчій діяльності НАТО.

Прес-служба Одеського об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка

“Ми — не полінаціональна, а мононаціональна держава: українців у ній — понад 70 %”.

ЯК СИСТЕМА МИСЛЕННЯ

Наталка ПОКЛАД

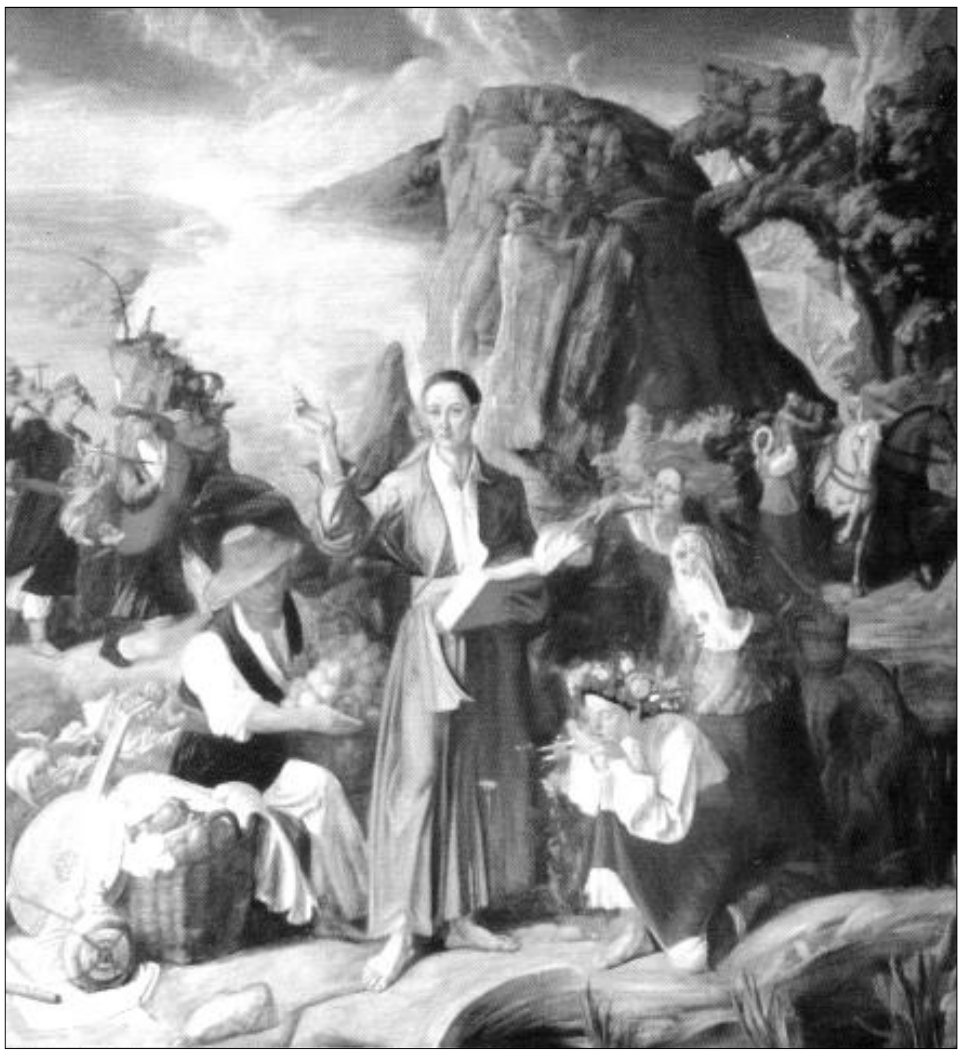

Андрій Гончар. “Григорій Сковорода”

ЗАКОН ДАРВІНА

Я їхала на Троєщину в гості, де ще жодного разу не була. Водій називав зупинки: “Маяковського, Бальзака, Сабурова... 1-й мікрорайон, Поліклініка...” Мимоволі подумалось: “А в якій це я зараз державі? Чому в українській столиці так мало вулиць, названих іменами українських героїв, творців української літератури, культури тощо?”

Як поверталася на свою Оболонь, у маршрутці горланило “Рускоє радіо”. Я попросила водія трохи притишити його. А із заднього сидіння: “Чєво там? Пусть говоріт!” Воювати з ним — означало зіпсувати враження від такої гарної троєщинської зустрічі, а я все одно мала скоро виходити...

За таких ситуацій мови конфліктують так само, як люди, і, як свідчить практика, виживає агресивніша, — точно за законом Дарвіна. Стикаються дві культурні системи, і здебільшого в цьому зіткненні вирішальну роль відіграє не краса, не сила й древність цих мов, а позиція їхніх носіїв. Мусимо визнати: ми, українці, на своїй землі продовжуємо жити в стані постійної мовної облоги, мовного терору і навіть мовної колонізації, а це дуже травмує, деформує та обкрадає наші покоління.

“СПОЧАТКУ БУЛО СЛОВО”

Упродовж віків із слів формувалися мови. Різні. Визначальними у цьому ставали вібрації космосу — й землі, довкілля. За оцінками фахівців, сьогодні в світі близько 6 000 мов. Проте вони дуже вразливі й гинуть швидше, ніж тварини, занесені до Червоної книги: щодня зникає дві мови. Чому? Бо майже половину з них ніколи не фіксували на папері й, існуючи лише в усній традиції, вони не витримують цивілізаційних гонок.

У мові кожного народу закодовано дуже давню інформацію, певні символи. Саме мова єднає нас із далекими пращурами, і, зрікаючись рідної мови, ми обриваємо енергетичну нитку пам’яті, отже, зраджуємо рід. Мова — не лише засіб комунікації, а й скарбниця народної душі, наша закодована свідомість і колиска нашої ідентичності. Чи не тому штучна мова есперанто й не набуває масового поширення, бо це “клаптикова” мова, без внутрішнього образу й логіки, без символів, хоч нею, для популяризації, й пробують писати вірші...

Такі видатні вчені-мовознавці, як В. Гумбольт, О. Потебня, М. Хайдеггер, Е. Сепір, переконані, що кожна мова несе в собі своєрідну картину світу. В чому ця своєрідність? Наприклад, вивчаючи мову індіанців, науковці виявили, що в ній нема засобів, аби говорити про час як про щось матеріальне (ми ж бо кажемо: “витрачати, використовувати, творити час” тощо), бо в індіанців зовсім інше розуміння цієї категорії. А під час перекладу англійською вірша “Белеет парус одинокий” несподівано з’ясувалося, що в англійській нема дієслів, утворених від кольорів, отже, ця мова не знає, що означає “біліти, зеленіти, червоніти” тощо, і для тлумачення цих дій треба використовувати описові форми.

Кожний народ має своєрідну систему мислення, і на це вказує структура його мови. Ставлення до предметів та явищ виявляється у тому, як хто формулює думку. Англієць і німець каже: “Я був народжений”, а нам природніше сказати: “Я народився”. Давню народну традицію впізнаємо з того, які асоціації викликає те чи інше слово (як-от в українській мові слово “дружина” асоціюється із “друг”, а в російській “супруга” — із “упряж”; так само різні асоціації слів “рушник” — і “полотенце”, “мова” — і “язык”, “тиждень” — і “неделя”, “неділя” — “вокресенье” тощо).

Мову як цілісну систему, а також її функціонування треба постійно вивчати: це захопливо для дослідника і потрібно для суспільства. В Україні нині є гарна школа мовознавців, яка має солідні напрацювання. Проте найголовніша наша сьогоднішня проблема і навіть біда — розрив між науковими здобутками та людською свідомістю.

За словами І. Дзюби, “більшість опонентів воює не за російську мову, а за право не знати української”. Отака інертність, некультурність, духовні лінощі, незнищенний великодержавний імперський синдром. І тут потрібна не лише велика просвітницька робота, а й політична воля держави.

“ДАЙТЕ МЕНІ ГАРНЕ ЖИТТЯ — І Я ГОВОРИТИМУ ВАШОЮ МОВОЮ...”

Це позиція зайди. Він приходить на нашу землю, не зауваживши, що тут — предковічна багата культура, глибинні народні традиції, зрештою, працьовитий і добрий народ, який, як і всі інші, теж вимагає поваги. Тому зайді треба не лише дати гарне життя — ми теж його прагнемо — а й поставити перед ним цілком нормальні цивілізаційні вимоги: “Ти прийшов у державу, тож дотримуйся її порядків”.

Безпереч, щоб українська мова почувалася господинею та лунала на вулицях наших міст і містечок, у культурних і наукових закладах та в оселях громадян, потрібна виважена, делікатна, детально продумана, послідовна державна політика. А тим часом її немає. Важко, неможливо уявити, щоб у парламенті Ізраїлю чи Великої Британії парламентарі спілкувалися не державною, а якоюсь іншою мовою (і ніхто з меншин не волає про утиски на мовному ґрунті), тоді як половина українських законотворців “чеше” не найкращою російською, ще й заявляє про “гонєніє на рускоязичноє насєлєніє”. А ми чомусь вибачливо розшаркуємося та навіть у чомусь виправдовуємось!

Водночас під впливом штучно вигаданих ідейно збанкрутілими політиками дискусій про двомовність (майстерно розбурхують полум’я незгоди) виникає чимало запитань, зокрема й такі: чому в Україні на 17-му році її незалежності нема ні державної програми дослідження української мови, ні закону про державну мову?! Чому на вулицях нашої столиці таке засилля крамниць з іноземними назвами (може, народові пора самому придумати-підшукати спосіб боротьби з ними?) і водночас непросто знайти національні сувеніри, національну музику тощо? Оця галопуюча вестернізація — така ж самісінька загроза, як і зросійщення...

Лібералізм як вседозволеність, як право багатого й сильного ставати ще багатшим і сильнішим обертається сьогодні проти нас. І хоч утвердити українську мову нібито прагне і глава держави, й уряд, тим часом реально перемагають невігласи (якщо не сказати — вороги), які перетворили мову на політичну зброю.

ТЕМА ДЕРЖАВНОСТІ Й ДЕРЖАВНОЇ МОВИ — НЕ ДЛЯ ДИСКУСІЙ

Повчитися “тримати планку” в мовному питанні можна було б і в прибалтів: у них і самоповаги вистачає, і знань про силу та красу своєї мови, аби бути їй вірними, і мудрості, бо спочатку вони створили умови для вивчення власної державної мови, а потім поставили жорсткі вимоги перед усіма, хто захотів бути громадянином держави. У нас на початку 90-х теж крига скресла, і були курси з вивчення державної мови, і настрій у суспільстві змінився — “потеплів”. Проте державна машина щораз більше буксувала й щораз глибше загрузала у власній нерішучості. А громадські організації, перейшовши на бюджет, і зовсім розманіжилися...

Кожна мова, щоб бути здатною передати здобутки суспільства в усіх сферах його буття, має постійно розвиватися, бо без оновлення вона безповоротно старіє, а тоді, мов жива істота, зникає. Найкраще “розпрацьовує” мову спеціальна мовна термінологія, тобто вживання її на науковому рівні. Наша милозвучна українська за рівнем використання в науці займає лише 36 місце (так, тяжко виходити з колоніальної залежності), хоч ще 1893 року Володимир Левитський надрукував першу в історії статтю з вищої математики українською мовою, видав нею і перший термінологічний словник, а незабаром — і перші українські підручники з математики для гімназії. Першу енциклопедію з кібернетики теж було видрукувано українською мовою. Нині важливий інструмент розв’язання мовної проблеми — створення національної словникової бази. Основа її — серія академічних словників нового покоління “Словники України” (їх видано вже понад 60). Крім паперових, маємо найбільший у світі український електронний словник.

Ми — не полінаціональна, як нам настирливо тлумачать певної орієнтації “соціологи-політологи”, а мононаціональна держава: українців у ній — понад 70 %. Право вирішального голосу — таки в нас. Тільки треба усвідомити це, а також, припинивши всілякі торги, взяти відповідальність за свою предковічну, Богом дану землю. І тут, звісно, багато залежить від інтелігенції, від її патріотичності, небайдужості й активності. А ще — від уміння нашого народу, замість сидіти по хатах і плакати, — гуртуватися і бути свідомими своєї сили.

“ПОГЛЯНЕШ — ТАКА ГАРНА ЖІНКА. ПРОТЕ ЯК ЗАГОВОРИТЬ...”

Важко витримую суржик. Для мене це негативний подразник. Хоч деякий час навіть колекціонувала рідкісні “екземпляри” — для розваги. І завжди з цікавістю слухаю радіопередачу, яку веде Ярина Скуратівська. Проте науковці в суржикові сьогодні вбачають позитивну тенденцію — як перехідний етап із російської на українську.

Тож чи є зрушення? Так. Раніше в київському транспорті української зовсім не було чути, а тепер звучить! А також є конкурентоспроможний мовний продукт, лише його не завжди допускають в ефір (тут уже зі шкури пнуться, стараються “режисери” нашого життя).

А тим часом яка пахуча, багата й красива мова нашої сільської глибинки, ще не травмованої “цивілізаційними” покручами! Чи то Полтавщини, чи то Тернопільщини або Кіровоградщини... Скільки там живе приказок і примовок, епітетів та метафор, а які неймовірно цікаві образи побутують, які дзвінкі словечка несподівано вигулькують! А яку глибінь сколихують у наших душах давні хорові пісні! Слухаєш — і з-під вій мимоволі виступають сльози...

Зберігати мови потрібно задля повного відтворення первісної барвистої картини світу. І, як сказав колись великий німець Гете, “скільки мов ти знаєш — стільки разів ти людина”. Проте коли постійно живеш у середовищі двох мов чи маєш “дві рідні мови”, це негативно позначається на психіці та інтелектуальному розвитку. О. Потебня застерігав, що в жодному випадку не варто з пелюшок навчати дітей іноземної мови. То хто й коли захистить націю від невидимої, проте не менш страшної психічної руйнації?

Однак маю багато російськомовних знайомих, великих патріотів України. Їхні предки були цій землі колись синами й дочками. А діти й онуки — в дорозі до повернення. Щось трохи заважає зробити цей вирішальний крок. Можливо, просто бракує сміливості? А чи ми, українці, ще не викликаємо довіри?..

Стиль автора збережено.

ЗВУКИ МОВИ

Як гул століть, як шум віків,
Як бурі подих, — рідна мова...
Максим Рильський

Зайдемо у Слово, наче в Храм,
Гречно уклонімося у пояс
Прадалеким та близьким вікам,
Ратаям, челядинам і воям.
Хоча крок ступім до таємниць,
В сполохи прадавньої громади...
Ми прийшли до тиші й громовиць,
Що заповіли нам люди в спадок.
Чуєте: в росі куга бринить,
Тьохнула метка ремінна праща —
Через хащі в марево рокит
Вже несе до хижі здобич пращур,
А ген там, між зблисків гаківниць,
Гаркнувши на джур гультяйку-лайку,
Звалює пістолем долілиць
Шляхтича ретивий Наливайко.
Сальвами дзвенить з глибин ява —
І з пластів віків, з-під Конотопа,
Як здіймалась наша булава
Так, що аж чемнішала Європа.
Затаїмо дух: над чадом мірр,
Над ліврейним плазом царських блазнів
Паленіє лезами сокир
Клекіт Кобзаревого сарказму.
Через вічну пам’ять гримотить
З висвистом шабель черлено-синіх
Гайдамацьке лицарство у світ
По огненній вільній Україні.
Встав Славута на козацький зріст,
Плечі Ненаситцю вкрив кинджальні,
І турбінний голос-благовіст
Вимовляє душу дніпрельстанно...
Десь удалині, за бризком хвиль,
Стиха завели після роботи
Думу-пісню, повну неба й крил,
Невмирущі партизанські чоти.
...Не забудьмо в гомоні століть
Українських голосів дзвонкових,
Що сплелися в маєво суцвіть
В розмаїтій нашій мудрій мові.
Кожне Слово — трепетне ім’я...
Не мовчить народна ласка й зброя.
Зайдемо у Слово, наче в Храм,
Й гречно уклонімося у пояс...

Віктор ЛУПЕЙКО

ГЕНЕТИЧНИЙ «ТЕРМІНАТОР»

В Україні й у всьому світі ця проблема уже сьогодні постала на “повен зріст”. Звичайною мовою абревіатура ГМО — це живі організми чи рослини з особливими властивостями, створені вченими, які “вмонтували” в них той чи інший ген з певною спадковістю. І тому генетично модифіковані рослини не бояться ні шкідників, ні вірусів, ні гербіцидів — не бояться нічого. Їхня “хоробрість” залежить від фантазії й талантів та майстерності генетиків. Тобто це універсальне втручання в саму основу існування ЖИВОГО, у святая святих Природи й широкий вплив на неї, бо ГМО здатні розмножуватися й передавати ці, новостворені з волі людини, генетичні особливості нащадкам і найближчим “родичам”. Яким буде їхній вплив на навколишній природний світ і людину нині й через багато десятиліть? Отже, проблема потребує обговорювання і законодавчого врегулювання.

Святослав МІЗЕРНЮК

СУПЕРХАРЧ ДЛЯ КОЛОРАДСЬКОГО ЖУКА?

Що лежить на нашому столі — звичайний помідор чи генетично модифікований? І це — не їжа з космосу, а змінена неприродним способом. Наприклад, у генотип картоплі “вмонтовано” ген такої бактерії, отрута якої смертельна для комах, і її не їсть колорадський жук; або стійкіші до холодів помідори: їх модифіковано генами північноатлантичної камбали чи медузи. Не боїться засухи пшениця, яка має ген скорпіона.

Ще зовсім недавно український споживач переймався лише тим, що купити — смачне, поживне й потрібне. Нині кардинально все змінилося. Від різноманіття пропозицій на полицях супермаркетів і на базарах навіть у досвідченого покупця розбігаються очі.

Однак дедалі більше і споживачів, і фахівців не насмілюються покласти на свою тарілку запропоновані виробниками продукти. А якщо і зважуються, то з неабияким острахом: відомо, що майже половина продуктів, що продаються, генетично модифікована. Це підтверджують і лабораторні аналізи молекулярно-генетичних досліджень “Укрметрстандарту”. Аналіз контрольних закупок у супермаркетах столиці свідчить, що значна частина ковбасних виробів і каш швидкого приготування містить генетично модифіковані організми. За неофіційними даними, переважного поширення в Україні набуває генетично модифікована соя — 45 % посівних площ; десятки тисяч гектарів засіяно кукурудзою, пшеницею, картоплею, помідорами, цукровим буряком, рисом...

З 1995 р. у США рекламували картоплю “Новий лист”, обробіток якої не потребував пестицидів. Це перша трансгенна рослина, яку намагалися зареєструвати в Україні. Цей сорт має ген, “умонтований” із мікроорганізму, — для вироблення токсину проти колорадського жука. Але сама компанія-виробник перестала працювати з цим сортом: тоді фермери Америки й Канади відмовилися від трансгенної картоплі...

Зараз на світовому ринку вже понад 100 різних сортів генетично модифікованих продуктів. За інформацією радіо “Свобода”, спільний позов “Грінпісу” й уряду Німеччини змусив компанію-виробника оприлюднити дані досліджень про безпеку вживання трансгенної кукурудзи. З’ясувалося, що у тварин, до раціону яких ввели таку сільгоспкультуру, змінився склад крові та розміри внутрішніх органів.

МОДИФІКОВАНА ЇЖА І ЗДОРОВ’Я ТА ГЕНОФОНД ЛЮДИНИ

Які непередбачувані наслідки вживання ГМО, поки що не досліджено й чіткої відповіді немає.

Однак вчені різних країн стверджують, що алергія, зниження імунітету, порушення обміну речовин, віддалений мутагенний ефект — це маленька частка переліку хвороб, які може спричинити споживання з їжею штучно створених генетично модифікованих продуктів. Саме тому багато країн ЄС відмовляються від використання генетично модифікованих рослин.

Європарламент своїм законодавством затвердив спеціальні правила маркування такої їжі: якщо у продукті міститься понад 0,9 % трансгенних інгредієнтів, його позначають спеціальним знаком. А використання генної інженерії в ди-

тячому харчуванні там заборонено. Навіть у ресторанному меню повинні зазначати вміст у їжі трансгенів.

Майже в усьому ЄС діє мораторій на розповсюдження ГМО, а також на створення будь-яких нових генетично модифікованих харчових продуктів — через несприйняття такої їжі більшістю європейців.

І тепер усі ці “ноу-хау” пруть до нас так, як колись колорадський жук... Імпортери купують дешеву модифіковану сою і кукурудзу й, не інформуючи споживача про справжній склад готової продукції, продають її. Іноді ж за написом “здоровий продукт” ховається правда. Адже продуктів харчування, одержаних із генетично модифікованих рослин, у нас і досі ніхто не маркує!

Зате у США генна інженерія особливо популярна: тільки від продажу модифікованих продуктів — понад 20 мільярдів доларів щорічних доходів бізнес-імперій. У цій країні найбільше виробляють і споживають трансгенної продукції: їдять бідні й заможні. Але різниця у тому, що багаті американці й так званий середній клас мають вибір: там знають, що купувати, — діє “зворотне маркування”: на пакунку є спеціальна позначка, яка засвідчує, що у виробі немає трансгенів, що продукти “органічні”. Вони дорожчі, ніж генетично модифіковані. Як стверджують журналісти радіо “Свобода”, американці дедалі більше споживають продуктів з логотипом “Органічні”. Як-от: натуральне молоко від корови, яка пасеться на траві, не посипаній мінеральними добривами. Ці харчі можна купити у будь-якому супермаркеті, але майже удвічі дорожче, ніж звичайні.

Вихід трансгенних продуктів на споживчий ринок у США, як і в багатьох інших країнах світу, регулюють закони. Вони є і в Росії, Білорусі, Молдові. Проте їх немає у нас, в Україні. Тому наш покупець вживає модифіковані продукти, нічого не підозрюючи й не замислюючись про наслідки.

А ЩО КАЖУТЬ УЧЕНІ?

Про загрозу здоров’ю людини генетично модифікованих організмів нині сперечаються в СОТ і в ООН: науковці й фермери, екологи й споживачі, бізнесмени й чиновники, юристи і духовенство. З одного боку, трансгенні рослини вирощують без застосування отрутохімікатів; і, з цієї точки зору генетично модифікована продукція нібито “екологічно чистіша”. А з другого — людина, по суті, споживає штучно створений продукт. А наслідки споживання такої їжі виявлятимуться аж через десятиліття. Окрім того, генетично зміненим рослинам і тваринам властиві нові супер’якості: модифіковані організми витривалі й стійкіші порівняно зі звичайними. Це реальна загроза для життя всього біологічного різноманіття флори на Землі, — вважають вчені.

Ст. 50 Конституції України гарантує право кожного на вільний доступ до інформації про якість харчових продуктів. Отже, держава зобов’язана подбати, щоб українці знали, що вони споживають. Як стверджують фахівці, найчастіше генетично модифікована саме соя; на 40 % генетично змінена кукурудза; трохи менше — помідори й картопля. У групі ГМО-ризику й шоколад, бо в ньому є лецитин, який виготовляють із сої. Тверді сири також можуть мати бродильні бактерії, які містять ГМО. Але цей продукт лише досліджують на предмет генних модифікацій.

2002 року Україна ратифікувала “Картахенський протокол про біобезпеку” — перший юридично обов’язковий документ, який набув чинності у вересні 2003-го. Він передбачає, що кожна країна, яка ратифікувала Протокол, повинна мати національний компетентний орган, який контролюватиме переміщення ГМО її територією, а також операції експорту-імпорту. Якби ці умови Протоколу виконували, то українська влада знала б принаймні, скільки генетично модифікованих продуктів нині на ринках України. Проте відповідного закону, який наповнював би Протокол змістом, так і не прийнято.

Академік Національної академії наук України Костянтин Ситник днями на прес-конференції зазначив, що у нас достатньо екологічно чистих продуктів харчування і, на його

думку, слід заборонити використання ГМО. Учений нагадав, що досі не вивчено наслідків вживання людиною генетично модифікованої їжі. За його словами, лише після семи поколінь (!) науковці зможуть точно встановити, чи справді нешкідливі ці продукти для людини. Тому ГМО можна застосувати лише з технічною метою; вирощувати їх на окремих полях: ріпак, щоб одержати з нього пальне; або картоплю — для технічного спирту. Але Костянтин Ситник і тут наголошує, що робити це слід обережно, бо через пилок генетично модифікованих рослин (перезапилювання) “може бути зіпсоване всеньке довкілля”, і тоді в Україні зовсім не залишиться екологічно чистих продуктів.

Тобто нерозв’язане питання про “сусідство” трансгенних і звичайних рослин може завдати шкоди екосистемі будь-якого регіону. Бо “вмонтований” ген, як термінатор, “вбиває” природні сорти: науковці Каліфорнійського університету знайшли ДНК трансгенної кукурудзи у зразках дикорослої аж у віддалених районах Мексики (1998 р. генетично модифіковану кукурудзу вирощувати там забороняли). Тож як дикоросла рослина одержала змінене ДНК, коли до найближчого угіддя було 100 км? На думку вчених, це сталося саме після завезення зі США гуманітарної кукурудзи із “вмонтованим” у неї геном та можливого її перезапилювання в природі з дикорослою (повідомили Бі-бі-сі та Каліфорнійський університет). Такі самі “метаморфози” можуть відбуватися і з картоплею, пшеницею, соєю, бавовною, ріпаком, помідорами й навіть з бур’янами, якщо на сусідньому полі ростуть ГМ рослини. У США вже існують супербур’яни, які не бояться ніяких гербіцидів.

Ось які загрози несе і Природі, й людині цей невидимий простим оком генетичний “термінатор”, якщо він безконтрольно долатиме кордони, “гулятиме” полями та потраплятиме на тарілку необачного й незахищеного споживача.

Тому всі виробники генетично модифікованої продукції повинні її

вчасто, а опі: вказу- ’ясо (сви- білок, во- таким са- мим шрифтом зазначають: соєвий білок виготовлено із генетично модифікованого білка.

Свої застереження щодо вирощування ГМ рослин має й еколог Тетяна Тимочко: вони агресивніші. Є загроза, що саме через їхнє поширення біологічне різноманіття флори зникне. А лобіювання бізнесових інтересів, зокрема й через Верховну Раду, призведе до грандіозних, непередбачуваних втрат нації.

У Всесвітній День охорони навколишнього природного середовища громадська організація Всеукраїнська екологічна ліга розпочала загальноукраїнську інформаційну кампанію “Обери справжнє!” Перший заступник голови Еколіги Тетяна Тимочко на прес-конференції в УНІАН повідомила, що мета їхньої кампанії, яка триватиме рік, — навчити людей обирати екологічно чисту, високоякісну їжу, інформувати про загрози вживання генно модифікованих продуктів. Екологи спонукатимуть владу до посиленого контролю за якістю продуктів харчування та до запровадження їхнього маркування. Фахівці Еколіги сподіваються, що Кабінет Міністрів України найближчим часом прийме постанову, яка зобов’яже виробників маркувати продукти харчування з ГМО. Цей проект уже узгоджено з усіма міністерствами й відомствами, його винесуть на засідання Кабміну.

Першу постанову про маркування продуктів із вмістом ГМО прийняв колишній Кабмін торік 1 серпня. Але лобісти ГМО вже 21 листопада домоглися, щоб той самий Кабмін скасував її. Еколіга подала заяву до Адміністративного окружного суду м. Києва. 11 лютого 2008 р. суд визнав урядову постанову від 21 листопада недійсною та зобов’язав нинішній уряд ввести в дію торішню постанову від 1 серпня, тобто влада має виконати рішення суду.

Маркування допоможе виробникам “чистих” продуктів одержувати більші прибутки; люди купуватимуть саме їхню продукцію.

Нині з певністю можна стверджувати, що вживання генетично модифікованої їжі може призвести до послаблення імунітету й появи цілої низки алергічних захворювань. Адже все те, що генетично модифіковане, не сприйнятне для людського організму, його імунної системи: будь-який чужорідний білок, тим паче новий, якого не існувало в природі, може спричинити алергію.

В Інституті вищої нервової діяльності Російської академії наук експерименти проводили на тваринах: перед спарюванням п’ять поколінь пацюків годували модифікованою соєю. Наслідки змусять замислитися навіть найзатятіших скептиків: 60 % гризунів, які народилися, гинули вже в перші дні життя. Ті, які виживали, відставали у розвитку і вже у другому поколінні були безплідними.

Німецькі біологи також відстежували вплив змінених генів рослин на організм ссавців. Згодом такі гени виявили майже скрізь: у крові, шкірі, сечостатевій системі, в інших органах і тканинах.

Ще кілька років тому академік Академії медичних наук України Любомир Пиріг застерігав: “Невідомо, як через атмосферу, продукти харчування і ліки, які теж синтезовані в лабораторіях, ці трансгенні організми, одержані завдяки генній інженерії, впливатимуть і на людину, і на глобальний стан здоров’я населення Земної кулі. До яких змін призведуть вони у рослинному й тваринному світі?”

“Моїй душі дай, Боже, твердість криці”.
В. Переяславець

АРХІЄРЕЙ СУЗДАЛЬСЬКИЙ ІЗ КИЄВА

● ЕКСКЛЮЗИВ

Борис САМБОР,
секретар Свято-Благовіщенського братства при Покровській церкві, м. Київ

Редакція розпочинає публікацію фраґментів книжки Бориса Самбора “Українські святі”, яка незабаром вийде друком.

9 ЛИПНЯ — СВЯТИТЕЛЯ ДІОНІСІЯ, АРХІЄПИСКОПА СУЗДАЛЬСЬКОГО

Багато послідовників святих Києво-Печерських Антонія і Феодосія, досягши духовної зрілості, вирушили з Києва проповідувати Слово Боже в інші землях, а особливо — у північні та східні.

У липні Українська Православна Церква вшановує пам’ять двох із них: святителя Діонісія, архієпископа Суздальського, та преподобного Стефана Махрищського.

Святитель Діонісій народився близько 1300 року в Києві (можливо, на його околицях), й у Святому Хрещенні отримав ім’я Давид. В юності постригся в ченці Києво-Печерського монастиря з іменем Діонісій. Невдовзі залишив Київ і попрямував на північ для проповіді Христової Віри в нижньогородських землях.

Ікона святителя Діонісія у Вознесенському соборі Печерського монастиря у Нижньому Новгороді

За п’ять верст від Нижнього Новгорода, на високому березі Волги, він власноруч викопав печеру і деякий час вів у ній усамітнене життя. Це було у 1328—1330 роках. Ця печера поклала початок заснуванню Печерського Свято-Вознесенського монастиря в Нижньому Новгороді.

Блаженний Діонісій прагнув розповсюджувати християнство серед місцевого населення. А воно, дізнавшись про благі наміри смиренного ченця зі святої Київської землі, потяглося до Діонісія на послух і допомогу. Згодом свята обитель почала розростатися, підземні келії з’єднали переходами, як і підземні споруди Києво-Печерського монастиря.

Після завершення будівництва монастир було освячено на честь Вознесіння Господнього — великого свята, яке Християнська Церква запровадила ще у IV ст.

Київську митрополію тоді перенесли у Москву, управляв нею митрополит Олексій. Знаючи про великі чесноти блаженного Діонісія, він призначив його першим настоятелем новоствореного монастиря. А енергійний і високоосвічений Діонісій перетворив монастир на духовний і культурний центр на Волзі. Монастир почав здійснювати місіонерську і просвітницьку діяльність на величезній території. Тут прийняли чернечий постриг майбутні святі Російської православної Церкви: преподобний Євфимій Суздальський та преподобний Макарій Жовтоводський, Унженський, засновники нових чернечих обителей на Суздальській і Костромській землях.

Гідне місце у вівтарі монастиря зайняла копія чудотворної ікони Печерської, яку приніс із собою з Києва преподобний Діонісій.

1371 року (за іншими даними, 1364) митрополит Олексій висвятив настоятеля Діонісія на єпископа Суздальського і Нижньогородського.

Уже тоді своєю добротою і милосердям єпископ Діонісій завоював любов священнослужителів і мирян, а суворим аскетизмом він відзначався ще з перших днів чернечого життя. Велика мудрість і життєвий досвід допомогли єпископові Діонісію у врегулюванні конфліктів між жителями Нижнього Новгорода й ординськими збирачами податків, яких владика врятував від гніву народного.

1378 року скінчилося земне життя митрополита Київського і всієї Руси Олексія. Ігумен Свято-Троїцького монастиря Сергій (Радонезький), виконуючи волю всього московського духовенства, пропонував великому князеві Димитрію Донському обрати в митрополити єпископа Діонісія, але той не зважив на цю пропозицію. Бажаючи поставити митрополитом свого улюбленця архімандрита Новоспаського монастиря Мітяя, князь зібрав у Москві архієреїв, щоб зробити його спочатку єпископом. Ніхто не смів заперечувати великому князеві. Лише Діонісій сміливо заявив, що, за церковним законом, тільки митрополит має право призначати єпископів. Князь Димитрій змушений був погодитися з Діонісієм. Проте конфлікт між Діонісієм і Мітяєм почав розвиватися з новою силою, та невдовзі Мітяй помер.

1380 року главою Київської митрополії стає Кипріан, виходець із знатної болгарської сім’ї. Та через два роки князь Димитрій Донський виганяє його з Москви після того, як її пограбував хан Тохтамиш.

Тим часом єпископ Діонісій побував у Константинополі й повернувся 1382 року в сані архієпископа Суздальського, Нижньогородського і Городецького. Таке було рішення Патріарха Константинопольського.

Історія Суздальських земель донесла до нас відомості про те, що в кінці XI ст. вони потрапили під володіння Київського князя Володимира Мономаха. Його син Юрій Долгорукий став першим самостійним князем Ростово-Суздальських земель і зробив Суздаль своєю столицею. А вже після звільнення їх від ординського нашестя суздальські князі, бажаючи зберегти свою самостійність, усередині XIV ст. об’єдналися з нижньогородськими і створили Суздально-Нижньогородське князівство зі столицею у Нижньому Новгороді. Та проіснувало воно недовго, і 1392 року розпалося. Суздаль втратив своє політичне значення.

Свято-Вознесенський чоловічий монастир у Нижньому Новгороді

Відносини архієпископа Діонісія з князем Димитрієм Донським були напруженими.

У Новгороді та Пскові ще за часів митрополита Олексія діяла секта стригольників, яка заперечувала церковну ієрархію й таїнство священства, хрещення, сповіді й причащання, а також чернецтво.

Архієпископ Новгородський Олексій написав про це Константинопольському Патріархові Нілу, а той доручив Діонісію викорінити це зло, але лише засобами розсудливого переконання.

Архієпископ Діонісій вирушив у Новгород. Побував у Пскові й блискуче впорався із завданням, примиривши стригольників із Церквою. Лише після цього князь Димитрій Донський погодився, щоб Діонісій очолив митрополію. Він послав його у Константинополь, бо знав, що Патріарх дасть на це згоду. Княжа воля здійснилася 1384 року: архієпископа Діонісія висвятили на митрополита Київського і всієї Руси. Та його шлях до Москви пролягав через Київ, а там княжив Володимир Ольгердович. За його вказівкою нового митрополита зупинили та запроторили до в’язниці на цілий рік. Тим часом оголосили, що глава Руської церкви — митрополит Кіпріан. Імовірно, це була спроба повернути митрополію у Київ.

Земне життя святителя Діонісія прийшло до завершення 26 червня 1385 року. Поховали владику у Ближніх (Антонієвих) печерах Києво-Печерської лаври.

Довгий час мощі залишалися нетлінними, але були знищені під час пожежі у XVI ст. (за іншими даними, між 1638—1686 роками). Існує версія, що їх перенесли у Нижній Новгород, тобто вічний спокій вони повинні були знайти у Свято-Вознесенському Печерському монастирі. Але спогадів про них у “Тератургимі” Афанасія Кальнофойського (К. 1638) немає.

Доля самого монастиря у Нижньому Новгороді трагічна: 18 червня 1597 року його повністю зруйнував величезний зсув. Берегова круча, на якій стояв монастир, з’їхала до Волги майже на сто метрів, і жодна споруда не вціліла.

Новий монастир, який існує сьогодні, почали споруджувати на 2 версти ближче до міста в 1630-х роках. Про нього писав у своєму “Щоденнику” Тарас Шевченко, повертаючись із заслання.

Акцентуючи увагу на просвітницькій діяльності святого Діонісія, треба сказати, що за його благословенням 1377 року було написано Лаврентіївський літопис.

ЛІРИЧНА МОВА АЛІПІЯ

Уляна ГЛІБЧУК

Нещодавно в серії “Невідома Україна” з’явилася книга Анатолія Горового “Перший іконописець Київської Русі — Аліпій”. Автор зробив спробу не стільки відтворити життєпис майстра, скільки спроектував тяглість і життєдайність його традиції. Від Аліпія — до Врубеля, Їжакевича, бойчукістів і Франчука.

Тисяча років — тьма. За цей час багато води витікає. От була наче повновода й підступна Стугна, яка підхопила молодого князя Ростислава, і сильний брат Володимир не зміг його врятувати. Де тепер та Стугна? Болотистий потік згадує своє небезпечне ім’я...

Тільки люди, мабуть, не змінюються. І за часів великих Київських князів були вони добрі й злі, щиросердні й підступні, боягузи і мужні. І були серед них байдужі, яким і через тисячу років однаковісінько — “ковбаса чи калбаса”. Незнищенне плем’я.

А втім, на тлі черствих та інертних якнайкраще помітно генія. Хоч він, іконописець Аліпій, дбав про те, щоб якнайменше “світитися” у громаді. Адже він не просто славний митець. Він — чернець, який присвятив своє життя во славу Господа.

“Києво-Печерський патерик” скупо повідомляє про життя першого іконописця України-Руси. Хтось заперечить: чому першого? Так, і до Аліпія творили лики святих, але молода християнська держава слід у слід торувала візантійську школу. У неї ще не було внутрішнього права і сили для переосмислення канону.

Аліпій — церковне ім’я, яке майстер отримав після постригу. Його світське ймення невідоме. Знаємо лише, що батьки просили ігумена Печерського монастиря взяти їхню дитину за учня іконописної майстерності... Якщо вірити “Києво-Печерському патерику”, то у навчанні Аліпій був наполегливим і старанним. Пізнавав не лише ремесло, а й священнодійство іконопису. “Вірний ікону може читати, мов книжку, бо кожен порух руки, кожен жест має певне значення, особливий зміст. Ікона сприймається через молитву. На відміну від світського мистецтва, де так цінують зовнішню красу, в іконі важлива краса внутрішня, злагода, яка допомагає віряниновi знайти шлях до першопочатку всього, що існує на землі...” Можливо, саме такі слова зринали з уст наставника і навчителя молодого Аліпія. Копіюючи давні ікони, майстер вчився малювати образ. Рослини чи тварини не такі, які бачив довкола, а спрощені, схематичні, умовні. Образи-знаки.

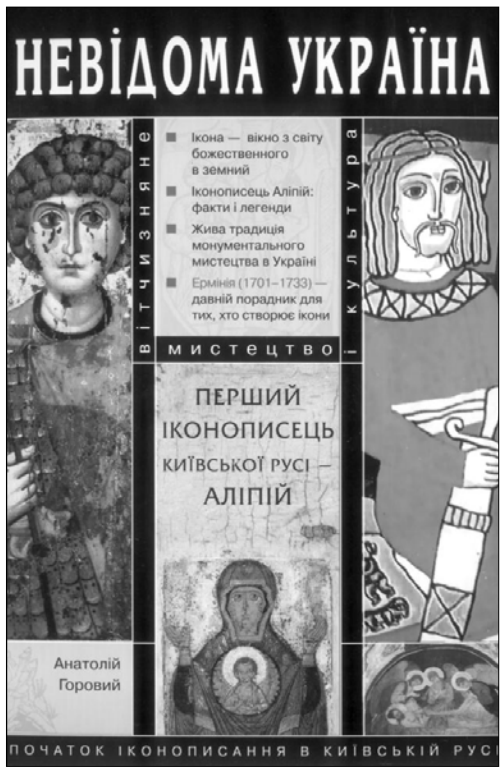

...На презентації книжки Анатолій Горовий сказав про ті незаперечні ознаки стилю київського майстра, які роблять його ікони особливими. “Мова Аліпія — лірична”. Пензель торкається м’яко і тепло, лики святих сповнені почуттям, індивідуальністю, а не схоластикою. Наче живі...

Дві сумні речі я зрозуміла опісля. Одна стосується книжки. На мою думку, автор серйозно погрішив зі стилем. Не можна під однією обкладинкою змішувати коктейль науково-популярного викладу з прозовими пробами пера. Та ще й на тлі екскурсів у сиву давнину Київської Русі... Даруйте, але все це залишає враження певної неохайності. Інша сумна річ — на жаль, з реального іконопису Аліпія майже нічого не залишилося. Усе поглинули жорна часу. Правда, Анатолій Горовий заспокоює, що традиція київського іконопису незнищенна, і навіть у XXI столітті в картинах сучасних митців можемо пізнати невловимі риси знаменитого майстра.

ОБРЯДИ ВИКЛИКАННЯ ДОЩУ

Людмила ІВАННІКОВА

Обряди викликання дощу були відомі всім народам світу. Така поширеність свідчить про глибоку давнину цих магічних дійств.

Відомо, що культ води був одним із найдавніших. Небесну воду, що спадала на землю у вигляді дощу, вважали святою, її називали “живою водою” (на відміну від “мертвої” — морської, не придатної для пиття). У міфології всіх індоєвропейських народів дощ уявляли як шлюб неба і землі, що примушує її родити (“мати — сира земля” асоціювалася з вагітною жінкою). Відомий ще один міф про кровозмішання води й вогню як брата і сестри, що символізують грозову хмару, — пам’ять про це збереглася нині в баладах, купальських та русальних піснях:

Голос, голос та по діброві,
Там брат сестру та із світу губить.
— Ой братіку та соколику,
Не рубай мене у суботоньку,
Порубай мене у неділеньку,
Посічи мене на дрібненький мак,
Та посій мене у городчику,
Та уродиться трой-зіллячко…

Цей міф неодноразово відтворено в календарних обрядах, які супроводжувались розриванням та розкиданням нивою або киданням у річку купальського дерева (Марени, що символізувала і воду), вінків, троїцького зілля, солом’яної ляльки чоловічої або жіночої статі. В етнографічній літературі відомі похорони Масниці, Умруна, Ярила, Костроми, Коструба, Русалки, Кукушки, Купала, Марени, Івана, Кузьми—Дем’яна тощо, — їх топили, спалювали і розривали, щоб викликати дощ.

У всіх народів майже збігаються основні елементи обряду, він має лише національні форми. Кинута на все літо у воду береза (в день Трійці) або верба (в день Купала) мала забезпечити достатню кількість вологи, особливо в період дозрівання хлібів (культ води тісно переплітається з культом урожайності).

Бога небесної води — Перуна, Зевса, Юпітера — усі народи вважали верховним божеством. Йому приносили жертви, справляли святкування.

Щоправда, жива вода була не лише в небі, а й на землі, в підземних джерелах, річках. Давні люди думали, що це одна й та сама вода, яка оточує навколо землю, що веселка тягне воду з-під землі й виносить на небо тощо. Тому не дивно, що для викликання дощу звершували язичницькі треби саме над земними і підземними водами — джерелами, колодязями, річками. “Ов требу сотвори на студень ці, дождя іски от нєго, забив, яко Бог с небесе дождь даєт. Ов не сущім богом жрет і Бога, сотворьшого небо і землю раздражает”, — пише літописець XIII ст.

Оскільки на небесах жив верховний бог дощу, в підземних джерелах мешкали дрібні божества — духи води (русалки, водяники, берегині). Тож треби і жертвоприношення звершували саме цим духам, це призвело до обожнення водойм і до поклоніння річкам, колодязям та озерам. Як свідчать археологи, уже в палеоліті приносили у жертву водоймам тварин і людей. Людські жертвоприношення воді заради урожайності на території Європи існували аж до XI століття. Пізніше, коли культ води перейшов у культ урожайності, стали приносити в жертву знаряддя обробітку землі — рало, плуг, колісниці або колеса (їх знаходять у священних джерелах Франції, Німеччини, Швейцарії, Угорщини).

Імовірно, що солом’яна лялька, відома з календарних обрядів народів Європи, — відгомін людських жертвоприношень. На це натякає й купальська пісня, що супроводжує обряд:

Та ішли дівки та у гай по квітки.
Та прийшлось дівкам та Дунай брести.
А сиротині та перед вести.
Та усі дівки Дунай перебрели,
А сиротина та й утонула…

Потоплення ляльки, троїцького чи купальського дерева — це жертвоприношення воді. Дерево кидали у воду, щоб напоїти всю рослинність, яку воно уособлювало. Такими самими жертвами воді були гілки дерев, пахучі трави і квіти, троїцькі та купальські вінки, плоди, хліб.

Оскільки безпосередній зв’язок був між культом природи і культом предків, які також впливали на урожайність, однією з форм викликання дощу стало обливання водою могил покійників, зокрема тих, які померли наглою смертю (утопленників та самогубців). Існувала заборона хоронити цих “нечистих” покійників на кладовищі (чистому, освяченому місці). Якщо хтось порушував цю заборону, а особливо якщо ставив хрест чи надгробок на такій могилі (як правило, їх ховали на кордоні сіл, у канаві, що оточує цвинтар), це могло викликати посуху. Під час посухи таку могилу руйнували, хрест чи надгробок (що символізував душу покійника) викопували й вкидали у воду. Якщо посуха не припинялася, лили воду просто в могилу, прокопавши ямки, а іноді розкопували й обливали водою або вкидали у воду труну з покійником чи самі останки. Все це Православна Церква засуджувала, але звичай зберігся подекуди аж до кінця XIX століття. Про це свідчать матеріали, зібрані на Катеринославщині (Олександрівський та Павлоградський повіти), Херсонщині (м. Олександрія, с. Кимбет поблизу Аккермана), що друкувалися наприкінці 80-х років XIX ст. у газетах “Одесский вестник”, “Новороссийский телеграф”, “Харьковские губернские ведомости”, “Степь”, у журналі “Киевская старина” тощо.

Ще одна поширена форма обряду викликання дощу — обмивання та купання живих людей (не лише на Поливаний понеділок чи на Купала, а й під час посухи). Коли довго не було дощу, намагалися несподівано скупати яку-небудь одягнену людину, а особливо вагітну жінку, що символізувала “матір — сиру землю”.

Усі згадувані обряди відбувалися щороку в установлений час, але коли розпочиналася посуха, виконували особливі ритуали викликання дощу.

До згаданих магічних дійств варто додати ритуальні обходи села, полів, церков, джерел, колодязів з молитвою про дощ: одноденні (в один день від сходу до заходу сонця звершені) магічні дії — ткання рушників або виготовлення хрестів, які встановлювали на перехрестях чи біля колодязів; дотримання заборон, приурочених до дня Благовіщення або до Великодня; орання або копання землі (русла річки, що пересохло від посухи, або її дна, дороги, що символізувала річку); руйнування мурашників, убивання жабів та вужів. Іноді вдавалися до оборювання села (це, як правило, робили під час війн та епідемій).

Найголовнішими об’єктами ритуальних дій з викликання дощу і за язичництва, і після прийняття християнства (і аж до наших днів) були колодязі та джерела. Найпоширеніші магічні дійства — моління про дощ біля криниці, обхід колодязя, обгороджування, обмітання, клечання його вінками, вкопування одноденного (виготовленого всією громадою) хреста біля нього, вимулювання, вичищення колодязів, освячення води в них, виливання води й обливання нею (в особливо спекотний день пополудні); сколочення, биття, розбризкування, розмішування води в колодязі; вкидання в нього різних предметів (освяченого на Маковія маку й квіток, гороху, глиняного посуду або череп’я, навіть борщу або горщика з борщем); голосіння за утопленником біля колодязя.

Андрій Чебикін.
“Струмок”. 1978 р.

Християнські молебні біля колодязя з освяченням води та хресними ходами навколо криниць поєднувалися зі стародавніми язичницькими требами, до яких належать зведення огорожі або заплітання тину кругом колодязя, ритуальний обхід. Для цього вибирали найстаріший колодязь. Попереду йшло троє вдів. Перша несла ікону, друга — хліб-сіль, третя йшла біля них. Усі бралися за руки, молилися, просили дощу й обходили колодязь тричі. Робили це лише жінки.

Освяченою під час молебню водою кропили город, хату, худобу, двір. Іноді хресна процесія йшла на поле й освячували жито, луг, болото, кринички, які були в полі чи лузі. Воду з усіх криниць у селі розливали на дорозі (цей ритуал пам’ятаю з дитинства) — це робили або всі жителі, або вдівці чи вдови, або лише дівчата.

Надзвичайно зворушливий обряд викликання дощу побутував у моєму рідному селі Губча Старокостянтинівського району на Хмельниччині.

Розповідає моя мати Тетяна Варсонівна Варава, 1939 року народження: “Якщо дощу нема довго, то всі збираються в храм, правлять загальний молебень, плачуть і просять у Бога дощу. І беруть із собою дітей від двох до п’яти років (не старших, бо ті вже можуть бути грішні). І все це дійство відбувається в неділю або ж на свято. Відправляють літургію, і священик усіх дітей причащає. А тоді починають правити молебень. Батюшка стає на коліна і читає акафіст. Коло нього ставлять на колінця діток. Вони стоять, доки можуть, підносять ручки до Бога, плачуть, просять дощу.

За цими дітьми стають їхні матері чи батьки на коліна. За ними — жінки, бабусі, потім — чоловіки. І всі стоять на колінах, плачуть і моляться. Співають “Отче наш”, “Вірую”. Після молебню хресним ходом ідуть святити криниці, перед цим прикрашаючи їх вінками. Якщо десь є запущені криниці, то їм дають лад.

Була криниця Холодна на березі, де до Зеленець іти (село за 5 км від с. Губчі — *Л. І.*). Якщо вона замулена, чоловіки вимулюють, а потім батюшка святить воду. Ідуть звідти з піснями, з одправою вертаючись до церкви. Кругом церкви теж тричі роблять обхід.

Казала колись баба Луцина, що була десь на березі криниця Безодна. До неї теж ходили святити і виливати. Але багато не виливали, бо з неї може бути сильний дощ, злива, то трохи виллють, а тоді святять”.

У моєму селі вірили, що посуха буває від того, що замулилася криниця Безодна, яка напувала все село. Легенду про цю криницю розповідав мій дід Варсон, 1902 р. народження: “Якось не було довго дощу — чи півліта, чи ціле літо. Люди ходили в церкву молитися і святити криниці, але нічого не допомагало. То вони ходили й питали старих людей: “Що робити?”

Наприкінці села, коло берега, жила баба, така стара, що вже й онуків не було в неї, ні правнуків — усі повмирали. То вона сказала, що там, на березі, була колись криниця Безодна (вона без дна), що все село могло з неї пити, і вся худоба — стільки води в ній було, і не меншало, хоч би скільки хто брав. Але як на селі стали люди будуватися, копати криниці, то перестали туди ходити по воду. Тому вона замулилася й заросла. Цебрини були, та погнили. Але з давнини люди знали, що як довго немає дощу, то треба йти туди з іконами й одправляти, — і починався дощ.

Бабуся сказала, на якому місці та криниця. “Біжіть, — каже, — туди і візьміть такі гострі палиці (бо так як знайдеш, ногами станеш, то втопитись можна), позагострюйте киї, і ще, на всяк випадок позв’язуйтеся мотузками один з одним, і не йдіть один-два, а йдіть гуртом, щоб більше вас було, щоб знайти ту криницю. Якщо хто провалиться, то тоді вже ніколи не вийде звідти. Криниця втягує в себе. І як знайдете, і палиця вгрузне туди, то, — каже, — всієї не обкопуйте, а одкопайте краєчок, там треба посвятити — і тоді піде дощ. Бо як усеньку одкопаєте, вимулите, то може бути злива, все позаливає, бо ця криниця безодна, вона притягне”. Сама бабуся не могла вже йти — така стара була.

І люди туди ходили, саме так робили і після обіду йшов дощ.

Обгородили ту криницю, кілками оббили, і про неї вже знали всі в селі. Дід казав, що вона ще називалася Криниця Трьох братів, бо це троє братів її викопали.

У селі Юзепівка Поліського району Київської області я записала інший ритуал — сіяння маку в криницю. Це робили дівчатка до семи років. Такі обряди відомі скрізь на Поліссі — сіяли в колодязь мак--видюк, освячений на Маковія, а потім паличками сколочували воду або били по ній, щоб розліталися бризки. Чим більше бризок здійметься, тим рясніший піде дощ. Мак символізував густий дощ.

Звичай кидати в колодязь під час посухи мак-видюк, зерна льону, пшениці, жита, гороху, розсаду капусти, часник, цибулю, а також хліб, сіль, квіти, дрібні гроші, цілі або побиті горщики (чи глечики), умисне зроблені хрести, лити борщ науковці пояснюють як жертвоприношення. Тут була не лише урожайна символіка — горох символізував великі краплини, зерно пшениці — частий густий дощ.

Також мали викликати дощ людські сльози, особливо ж коли плакали біля колодязя. Тому “викрадали з печі (сусід у сусіда) борщ і несли в поле, в колодязь, виливали туди, щоб сусід плакав, тоді піде дощ”.

Іноді одна магічна дія повинна була викликати наступну, яка вже забезпечувала дощ: у господині, в дворі якої є колодязь, сусідки крали з печі борщ з горщиком і вкидали в колодязь. Господиня змушена була виливати з криниці воду, забруднену борщем. І після цього ввечері вже йшов дощ (обидва матеріали записала С. М. Толстая в Козелецькому р-ні Чернігівщини). Такий звичай підтверджує відома народна пісня “Іди, іди, дощику, зварю тобі борщику”.

Іще під час посухи діти звершували ритуал забиття, оплакування та похорону жаби. Відомий був звичай вбивати під час посухи вужа або жабу й вішати їх на дерева, паркан чи ворота (с. Губча).

Посуху могло викликати порушення низки заборон, зокрема заборони копати землю до Благовіщення, вбивати в неї кілки, городити плоти, закладати будівлі: “До Благовіщення не копають і не тривожать землю, кажуть, що земля спить, а після Благовіщення земля вже прокинулась і тоді орють та сіють” (м. Борзна Чернігівської обл.). Якщо хтось загородив пліт до Благовіщення (або на пасхальному (“провідному”) чи русальному (“троїцькому”) тижні) і літом була посуха, то приходили люди, цей пліт розкидали, в ямки наливали воду і тоді йшов дощ” (с. Губча).

“Безсмертя дає людині Любов”.

ВИНЯТКОВИЙ ДАР ЛЮБОВІ

Олена ІВАНОВСЬКА,
завідувач кафедри фольклористики Київського національного університету ім. Т. Шевченка, доктор філологічних наук

Травневого дня два роки тому відійшла у вічність велика українка, яку народило Поділля, сформував Київ, виплекав Шевченків університет, — Лідія Дунаєвська.

“Десь тут була подоляночка!..” — а тепер вона у незбагненному “там”. Але її слід — учні, наукові праці, численні збірники народних казок, на яких ми виростили своїх дітей-онуків, її поезії, що чекають свого видання, її ювілей (28 червня їй мало б виповнитися 60)...

Ось уже другий рік поспіль, зайшовши до першокурсників на першу лекцію та ознайомивши їх із предметом “фольклористика”, розповідаю про свого Учителя як про Майстра і вкотре ловлю себе на думці, що слова Ліни Костенко:

Умирають майстри, залишаючи спогад, як рану.
В барельєфах печалі уже їм спинилася мить.
А підмайстри іще не зробились майстрами.
А робота не жде. Її треба робить...

— сказано саме про Лідію Францівну.

Світлий образ Лідії Францівни сьогодні нас, її учнів, єднає. Ми згадуємо великого Майстра філології — жінку-трудівницю, жінку-науковця, жінку-вчителя. У серці та в пам’яті зберігаємо власний образ, власну історію спілкування з нею... Проте кожен із нас відчув на своїй долі дотик її добротворчості. Мала ця тендітна жінка велику магічну силу вселяти віру в себе, у свою непересічність, у те, що наука — це не винятковий дар, який дається одиницям, а насамперед — невтомна праця.

Як і всі мої однокурсники, полюбила її з першої лекції. Ми асоціювали її зі світлом і простотою, бо народнопоетична творчість давалась усім легко тому, що наша викладачка перетворювала кожну лекцію на феєрію, бо все, почуте з уст Дунаєвської, здавалося нам знайомим, але дивним чином забутим, а вона повертала нам ці знання, повертала до першовитоків власного “я”, у дитинство, до нас самих...

Коли я, закінчивши філологічний факультет та народивши сина, випадково зустріла Лідію Францівну, за 15 хвилин нашого спілкування вже була переконана, що й аспірантура, і фольклористична діяльність Ганни Барвінок — це те, чим хочу займатися протягом наступних років. Лідія Францівна володіла майстерністю переконувати, і таємниця цієї майстерності мені розкрилася зовсім недавно: треба вірити у слово і без пафосу ставитися до себе самого.

Просто і щиро ввела мене в світ науки мій Учитель. Слова Галини Усатенко на роковинах запали в душу: вона, назвавши нас учнями Дунаєвської, висловила надію, що ми станемо гідними її імені. Думаю, що життя або утвердить нас у цьому статусі, або позбавить цього права.

Дунаєвська, віддаючи зі щедрістю свої знання, час, допомагала пройти всі складності написання наукової праці, захисту в Спеціалізованій раді, не влаштовувала ініціальних проб на вірність собі як науковому керівникові, як учителю. Вона покладала це на розсуд життя. У цьому її велика педагогічна й людська майстерність і мудрість. У житті вона керувалася принципом: робити добро навіть тоді, коли цього не помічають, не чекаючи на подяки і визнання.

Наукова школа Дунаєвської у вітчизняній фольклористиці ще чекає на ґрунтовне осмислення та вивчення. Проте вже сьогодні можна констатувати, що тематична поліфонія праць, виконаних під її орудою, засвідчує широкий спектр наукових зацікавлень Лідії Францівни та її прагнення заповнити якомога більше лакун науки про народну творчість: в історіографії (дисертаційні роботи з фольклористичної діяльності П. Куліша (Ж. Янковська), братів Рудченків (Ю. Лебедєв), О. Шишацького-Ілліча (З. Кудрявцева), М. Сумцова (О. Іванова), П. Іванова (І. Неїло) тощо); у вивченні поетики жанрів народнопоетичної творчості (праці з української загадки (Н. Салтовська), народних прикмет (І. Пасічнюк), прози (Т. Полковенко, І. Неїло, Н. Рудакова), апокрифічної легенди (О. Зайченко), колискової пісні (О. Марчун); у з’ясуванні реґіональних характеристик фольклорних виявів певних етнографічних груп (“Реґіональні особливості народної прози Поділля” Н. Смагло, “Поетика української весільної пісні Придунав’я” В. Телеуця).

Ґрунтовні праці з теорії фольклору та праці, що мають в основі вивчення народної традиційної ідеї, втіленої вербально (дослідження Г. Усатенко, Н. Лисюк, Н. Ярмоленко, Л. Федорчук) дали вагомий імпульс для становлення методології сучасної фольклористики. Отже, у синтезі підходів, напрямів, наукових позицій, у взаємодії з великою кількістю суміжних наук фольклористична школа Дунаєвської напрацювала власні наукові принципи і положення, що стали засадничими.

Враховуючи ознаки сучасного фольклорного процесу, феномен фольклору можна визначити лише за допомогою інтегрального наукового інструментарію на основі структурно-семіотичного методу, сучасними теоріями міжкультурної комунікації. Саме із позицій пошуку традиційних смислів у народнопоетичному творі вбачала професор Дунаєвська головний сенс наукового відкриття, спрямовуючи в інтегративне методологічне русло наукові пошуки своїх учнів. Тому сучасні українські фольклористи — учні Лідії Францівни — не лише розглядають жанри фольклору в їхньому соціальному й етнопсихологічному контекстах, а вивчають фольклорний текст як сукупність лінгвістичних та екстралінгвістичних — прагматичних, соціокультурних, психологічних — факторів, виявляють його специфіку в подієвому аспекті, зокрема як цілеспрямовану соціальну дію.

Наш науковий керівник була, безперечно, Майстром фольклористичного цеху. Джерело її майстерності — любов до національної культури, до народу, до науки, яка покликана розбудити в кожному з нас українця, утвердити в нашій свідомості такі приспані тривалою духовною стагнацією цноти наших пращурів, як національна гідність, милосердя, любов до ближнього. Не лише 29 наукових праць, якими керувала та консультувала професор Дунаєвська, а й усі пошукувачі, що працювали на кафедрі фольклористики, відчували її причетність до формулювання наукової проблеми, до пошуків матеріалу. Вона щедро дарувала ідеї, переймаючись лише результатом: роботу зроблено.

Засновник кафедри фольклористики, її натхненник (бо ж недаремно від колег з університету та інституту ми раз у раз чули: “це з кафедри Францівни”, “це на кафедрі Дунаєвської”), Лідія Францівна була тим сволоком, який тримав над нами дах, наше кафедральне небо, була гарантом стабільності й гармонії нашого мікросвіту. Науковий потенціал кожного вона, безперечно, знала, проте завжди давала шанс відчути свою унікальність, бо поважала у кожному людину. А ми, мов малі діти, дозволяли собі слабкості, бо вірили в силу її менеджерського хисту, в її авторитет.

Під її орудою було спокійно і надійно. Втративши опору, ми пережили непрості часи дорослішання, часи хаосу і випробування на людські якості, на професіоналізм, на вірність кафедральним традиціям.

Щоранку, зайшовши на кафедру, зустрічаємося з очима Лідії Францівни: то з тривогою, то з надією вони дивляться у душу кожному. І, як за життя, шукають там і добро, і порядність, і відданість фаху. Її духовну присутність відчуваємо повсякчас: і в години розв’язання виробничих проблем, коли йдеться про запровадження нових навчальних планів, пошуку тематики цікавих навчальних курсів і спецкурсів, коли обговорюємо дисертації та коригуємо їхні теми, коли тривають пошуки експонатів для Мистецької зали Інституту філології чи підготовки до конференції. Відчуваємо відповідальність і в миті успіху: індивідуального чи кафедрального (вихід друком посібника чи збірника наукових статей, захист на Спеціалізованій раді дисертації з фольклористики чи творчий здобуток “Роксоланії” або ж просто вдала лекція, де студенти впевнилися у своєму покликанні й переконалися, що фольклористика — не наука про архаїку, а актуальна сфера гуманітарних знань, що дає змогу відхилити завісу власної ідентичності: хто я, якого роду-племені).

Без сумніву, цю присутність відчуває кожен сьогодні, зараз. І як не вірити метафізичним теоріям, як ставити під сумнів народні уявлення про Вирій та про можливість повороту людського духу?

Безсмертя людині дає Любов. Саме любов була головним життєвим, професійним і творчим рушієм Лідії Францівни. Вона любила Людину і людяність у ній. Для Дунаєвської кожен студент, нехай найбільший ледар, був передусім “людською дитиною”, яку гріх образити словом чи не допомогти ділом. Вона опікувалася долею кожного. Дбала про те, щоб сільські діти, а саме таких більшість серед студентів-фольклористів, “побачили світу”, змогли поїхати із творчими виступами за кордон і українською піснею розбудити повагу й любов до України. Навзаєм її душа живилася людською любов’ю, бо і в анкетуванні, яке нещодавно проводили серед студентів спеціальності “Фольклористика”, її неодноразово згадували як педагога, чиї лекції — високопрофесійні й цікаві. А ще вона у великій материнській любові зростила і дала кафедрі фольклористики свою доньку Лесю, Олесю Владиславівну, яка стала переможцем анкетування у згаданій номінації. Донька продовжує справу матері й несе своє велике серце, дане матір’ю, дітям.

Тож чи вмирають Майстри? Ні! “Вони, як Атланти. Держать небо на плечах. Тому і є висота.”

ГОЛОС ДАЛЕКОЇ ЮНОСТІ

Ніна ГНАТЮК

Пам’ятаю її зовсім юною, тендітною, стрункою, з довгими косичками у білих бантах. Віршами поетеси-старшокласниці Немирівського району Вінницької області Лідії Говорецької захоплювалися Олесь Гончар, Андрій Малишко, Платон Воронько, Любов Забашта, Микола Вінграновський, Володимир П’янов, інші тодішні керівники Спілки письменників, організатори республіканських нарад творчої молоді, “метри” поезії. А Павло Тичина у своїй останній статті “До молоді мій голос”, опублікованій у травні 1967 року в газеті “Літературна Україна”, називає її серед найталановитіших представників молодої української поезії.

Олесь Гончар і Андрій Малишко рекомендували Лідію Говорецьку до вступу в Київський університет, опікувалися виданням її першої збірки віршів. Та Ліда відмовилася подавати до видавництва рукопис. Вступивши до університету, вона вирішила всю увагу зосередити на науці, досліджувала фольклор, а учнівські зошити з віршами так і залишалися в домашньому архіві.

Пам’ятаю, на республіканські наради творчої молоді Ліда приїжджала разом з матір’ю, сільською вчителькою. Вона надійно оберігала нас, сімнадцятилітніх, від набридливих шанувальників і зазіхальників, серед яких були і дуже відомі імена.

Ліда дуже любила матір. Коли та важко захворіла, забрала її до себе, доглядала до останніх днів життя. І трапилося так, що паралізована мати на рік пережила свою енергійну, повну сил доньку.

Пам’ятаю рядки з вірша Лідії Говорецької “Матері”, написаного сорок п’ять років тому:

Вицвітають очі од тривоги,
Од веселих посмішок і смути.
На розлуці схрестяться дороги —
На розлуці і зажурі лютій.
Переквітнуть проліски, бо літо,
Одцвіте дитинство, бо дозріє.
А в душі моїй не переквітнуть,
Мамо, очі і твоя надія.
І твоє нев’януче кохання,
Вишиті рубцями теплі руки.
Вдарить літо в бубни на прощання,
На прощання вдарить гімн розлуки.

Серце цієї талановитої поетеси, видатної дослідниці українського фольклору зупинилося в польоті.

Ми, хто її знав і любив, маємо подбати про гідне вшанування пам’яті Лідії Францівни. Варто було б видрукувати збірочку віршів з тією ж таки юною світлиною, а в родинній хаті у селі Воробіївка Немирівського району, за згоди родини, можна було б силами Немирівського коша МГО “Вінницьке земляцтво” у м. Києві відкрити народний музей фольклору й етнографії. Долучімося до цієї шляхетної справи, земляки!

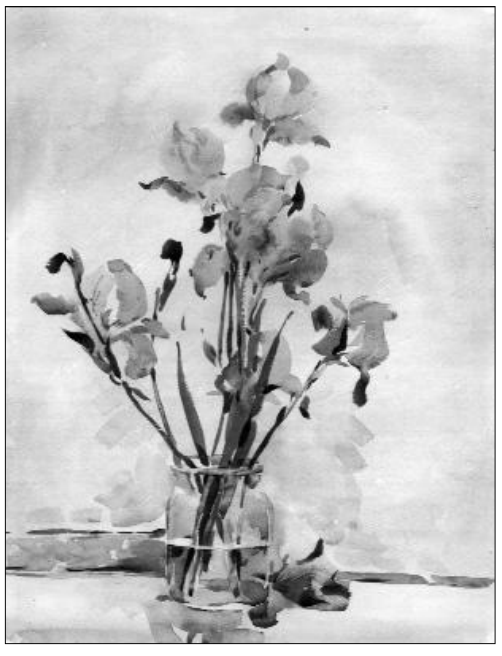

Наталія Ярмольчук.
“Завіса ледь коливається...”

ПРАВДА ПРО НАШУ ІСТОРІЮ

Ніна ГНАТЮК
Фото автора

Нечасто водночас можна побачити таке суцвіття академіків, професорів, лауреатів Шевченківської премії, відомих журналістів, як під час презентації книги Алена Безансона “Лихо століття. Про комунізм, нацизм та унікальність голокосту”.

Письменник, історик, політолог Ален Безансон народився в Парижі 1932 року. Він автор двох десятків книжок і багатьох статей на теми історії СРСР, Росії, України. Має два докторські ступені — історичних наук та філологічних і гуманітарних наук. Він також член філософської секції Академії гуманітарних наук, яка входить в Інститут Франції — об’єднання п’яти академій.

У 1960—1962 роках був гостем АН СРСР. Як запрошений професор викладав у низці наукових установ: у Колумбійському і Рочестерському університетах Нью-Йорка, у Вашингтонському центрі Вільсона Інституту Кеннана, в Інституті Гувера Стенфордського університету, а також у британському Оксфорді.

1951 року А. Безансон став членом французької Компартії. Та вийшов з її лав 1956-го, після викриття злочинів Сталіна у відомій доповіді Микити Хрущова. В автобіографії вчений зазначив, як йому було соромно і який гнів викликало усвідомлення того, що його обдурено: “Тоді як історик-початківець я вирішив досліджувати історію Росії та СРСР, щоб краще зрозуміти, що сталося зі мною... Сподіваюся, що весь час, який я витратив на дослідження російської історії й радянського комунізму, на їхнє вивчення й аналіз, буде зараховано мені як каяття”.

І ось українці мають змогу ознайомитися з працею Алена Безансона “Лихо століття. Про комунізм, нацизм та унікальність голокосту”. У ній автор на конкретних фактах доводить подібність двох найжорстокіших режимів XX століття — нацистської Німеччини і комуністичного СРСР. Ці ідеології насамперед схожі тим, що проповідували встановлення “правильного порядку”, досягти якого можна, знищивши всіх ворогів. Для нацистів ворогами були євреї й усі неарійські раси, для комуністів — усі, вражені буржуазною ідеологією. Комуністичний варіант тоталітаризму, як доводить французький історик і політолог, ще небезпечніший, ніж нацистський, бо злочини нацистів засудив міжнародний трибунал у Нюрнберзі, а комуністична ідеологія ще зберігає свій вплив у низці країн. Комунізм досі рядиться в шати гуманізму, проголошує своїми ідеали соціальної справедливості.

Кількість євреїв, яких знищив нацизм, точно відома. Є довідники, в яких вказано чисельний склад кожного потяга, дату його відправлення. Імена жертв ретельно записано і збережено. А число людей, яких знищив комуністичний режим, коливається від 85 до 100 мільйонів. Така розбіжність пояснюється ще й тим, що майже на всій території, що перебувала чи досі перебуває під комуністичним пануванням, збір інформації заборонений або неможливий.

Виступаючи на презентації книжки, А. Безансон назвав нацизм і комунізм різнояйцевими близнюками. Їхні вожді, уявляючи себе героями, надали собі право вбивати у таких масштабах, які людство досі не могло уявити.

Французький дослідник не просто наводить страшні факти з історії цих режимів, а прагне їх осмислити як філософ, психолог, богослов. Чому Сталін напередодні Другої світової війни розпорядився розстріляти стільки радянських офіцерів, обезкровивши цим командний склад Збройних сил? Для чого було влаштовувати Голодомор, якщо українські селяни погодилися на колективізацію? У цьому є якась страшна абсурдність, щось диявольське.

У книжці А. Безансона чимало сторінок відведено голодомору 1932—1933 років в Україні. У статті “Пам’ятати і досліджувати”, вміщеній у додатку до праці, автор відтворює картину цього більшовицького злочину XX ст. І річ тут не в недороді. Упродовж 1932—33 років загони військових і чекістів обшукували села, нишпорили по коморах і погребах, горищах і хлівах, розкопували городи і зривали в хатах дерев’яні підлоги. Знайшовши в горщиках, відрах, діжках хоч трохи зерна, квасолі, якогось насіння, вони забирали геть усе, звозили на залізничні станції й там зсипали на купи. Збіжжя здебільшого гнило на осінніх дощах, бо не було ні брезентів, ні надійного схову для вилученого добра. Нерідко разом з горщиком зерна вивозили всю родину “куркулів” — у Сибір. Люди вмирали в дорозі від голоду й холоду, від безнадії.

Текст промови А. Безансона 4 червня 1983 року в Парижі, у сквері ім. Т. Г. Шевченка, на урочистих зборах, які скликав Центральний комітет українських організацій на відзначення 50-річчя голоду в Україні, не можна читати без зойку, сльозини, співпереживання, болю: “У березні вже не було ні котів, ні собак. Усіх їх перебили й охлялі з голоду тіла їхні зварили. Розтанув сніг, і люди почали пухнути і набрякати. У дітей були здуті животи, подібні на кістяки тіла, пташині шиї й великі очі на старечих обличчях. Вони харчувалися мишами, горобцями, мурашками, викопували з землі хробаків. А батьки варили підошви, стару кінську збрую. Коли зазеленіла трава, почали варити кропиву, молочай, польову рослинність.

Селяни пробували наблизитися до звалищ зерна, що гнило при залізничних станціях. Діти ухитрялися бодай трохи вкрасти цієї зіпрілої маси, але військові підстрілювали їх, як кроликів. Мешканці сіл почали масово втікати до міст, але міста були оточені загороджувальними військовими загонами. Деякі селяни подолали ці загороди, але вмирали на очах збайдужілих, переляканих городян. Пояснюючи причини цієї катастрофи, треба віддати належне знеособлювальній природі соціалізму, засліпленню утопією. Бездушному автоматизмові божевільного планування та бюрократичному теророві, у яких знайшло своє втілення свідоме політичне рішення Сталіна та його посіпак: розгромити селянство, розгромити Україну як національну єдність. Нищення селянства супроводжувалося повним оновленням керівного апарату і “деукраїнізацією” України. Саме в цьому сенсі є законні підстави говорити про геноцид. Це безперервний геноцид, що в 1932—1933 роках досяг апогею. Тієї весни померло з голоду, можливо, 10 відсотків українців. Чотири мільйони чоловіків, жінок, дітей.

Історик Ален Безансон та перекладач книги Тарас Марусик

Демографічний дефіцит за тридцяті роки в Україні становить приблизно сім мільйонів осіб”.

Ален Безансон пише про те, що незліченні свідчення про жахи тоталітарних режимів слід задокументувати, а жертв належно вшановувати. Крім молитви, маємо пам’ятати про закатованих, розстріляних, замучених штучним голодом. Але більшовицький режим намагався замітати сліди своїх злочинів, замовчувати їх, фальсифікувати історію. Чи не тому в Україні й досі члени КПУ покладають квіти до пам’ятників більшовицьким вождям, виходять на паради з медалями, на яких профіль Сталіна, на весь голос стверджують, що ніякого голодомору не було.

Як підкреслив у виступі А. Безансон, потрібно не лише звинувачувати у страшних злочинах Сталіна та його прибічників, а й зробити перепис усіх жертв — село за селом, двір за двором. Слід також виявити тих, хто був виконавцем волі Сталіна, Ягоди, Кагановича на кожному хуторі й у кожному селі. Це для того, щоб знати всю повноту трагедії, щоб запобігти повторенню її в майбутньому.

Директор Університетського видавництва “Пульсари” Лариса Копань, розповідаючи про роботу над цим виданням, подякувала Тарасові Марусику за чудовий переклад, а також Посольству Франції в Україні, завдяки якому ця книга прийшла до українських читачів.

Перекладач Тарас Марусик відзначив, що приїзд Алена Безансона в Україну — значна подія, адже маємо завдячувати цьому невтомному дослідникові історії за те, що він доносить до світової спільноти правду про тернистий шлях України до своєї незалежності, про страшні злочини комунізму, вожді якого прагнули перетворити людину на безмовний ґвинтик системи, змести з лиця планети цілі народи, а разом з ними і їхні мови, культури, традиції.

Т. Марусик подякував Українському інститутові національної пам’яті, який долучився до фінансування цього видання.

На презентації виступили директор Інституту національної пам’яті, академік НАН України Ігор Юхновський, професор Юрій Шаповал, Надзвичайний і Повноважний Посол Франції в Україні Жан-Поль Везіан, публіцисти, науковці, громадські діячі.

Ален Безансон відповів на численні запитання учасників презентації. “Чи здатний український народ відродитися після таких трагедій?” — запитували українці французького історика й політолога. А. Безансон відповів: “Це європейський народ, який найбільше постраждав після війни 1914-го, революції 1917-го, Голодоморів 1921-го 1932—33-го, Другої світової війни, Голодомору 1946—1947 років, а також багатолітньої русифікації. І хоч які трагедії довелося йому перенести, цей народ живий, він є, я його бачив, його вітаю. Бажаю йому відродження і розквіту”.

Можна лише пожалкувати, що така унікальна праця видрукувана двотисячним накладом, а тому не зможе потрапити в кожну бібліотеку, школу, на робочий стіл вчителя та університетського викладача. А правду про нашу історію маємо знати всі.

КРІЗЬ ТЕМРЯВУ — ДО СВІТЛА

Ніна ГНАТЮК
Фото автора

У передмові до двотомника свідчень, документів і матеріалів “Портрет темряви”, які зібрав і впорядкував лікар із Хмельниччини Петро Ящук, доктор історичних наук Джеймс Мейс зазначив, що ця праця безцінна для з’ясування білих плям темної і страшної історії України сталінського періоду.

Петро Ящук працював над цим унікальним дослідженням самотужки. Він не мав ні фінансової, ні моральної підтримки держави, технічного забезпечення, статусу державного чиновника, певної платні. Записав на магнітофон 341 свідчення про Голодомор українців, поляків, євреїв, німців майже з усіх областей України, а також Воронежчини, Поволжя, Південного Уралу, Західного Сибіру, Криму, Ленінграда. Широка географія концтаборів, про які свідчать їхні колишні в’язні: Соловки, Печорлаг, Тім’яковські табори, В’ятлаг, Івдельлаг, Ангарлаг, Колима, Тайшет, концентраційні табори на території України.

Та найголовнішу увагу приділив Петро Ящук подіям на Хмельниччині, особливо на Полонщині, де він чверть століття працює завідувачем терапевтичного відділення районної лікарні. На території цього району було три концентраційні табори: Катюржинецький (1932—1933); Полонський (1936—1941, 1944—1952); Понінківський (1946—1947).

За даними дослідника, з 60 тисяч жителів району померло з голоду близько 15 тисяч, репресії знищили 7,5 тисячі, загинуло в роки війни 3,5 тисячі, нацисти знищили близько 2 тисяч євреїв. Тут пригадуються рядки Т. Шевченка: “А сліз, а крові — напоїть всіх імператорів би стало...”

За даними Петра Ящука, сталінські Голодомори і репресії на Полонщині стерли з лиця землі чотири села: Залісся і Добрі Лози — польські, Шурків — українсько-польсько-німецьке, Єлизаветин — німецьке. Закрито п’ять польських шкіл, дві німецькі, дві єврейські. Із 32 церков уціліло лише чотири і залишився живим один священик із села Велика Березна. Було закрито три костели, а Полонський перетворено на катівню НКВС.

Петро Ящук на території заповідника “Софія Київська”

Про свою працю Петро Ящук написав так: “Фактаж “Портрету темряви” почерпнутий з надпорогового людського болю і пекельних страждань кількох поколінь українського народу”. Годі думати, щоб сусідні шовіністи і світові космополіти просили пробачення в України за геноцид народу, за злочин проти людства, що українському народові виплатять багатомільярдну компенсацію за десятки мільйонів загублених людських душ, фізичне і моральне знищення. Але жертви з неба вічності звертаються до живих: “Перед судом історії повинні стати і живі, і мертві кати нашого народу”.

Петро Ящук — один з найвідоміших дослідників Голодомору в Україні, удостоєний за свою подвижницьку працю ордена “За заслуги” III ст., відзначений Огієнківською премією.

Письменник — почесний голова літературно-мистецького об’єднання при Полонському об’єднанні ВУТ “Просвіта”, редагує і видає альманах “Полонь”, разом з Романом Пелехом підготував і видрукував колективний збірник віршів “Трилисник”.

Людина глибоко віруюча, Петро Ящук життя присвятив фундаментальній праці “Портрет темряви”, щоб на землі було більше світла, добра, людяності, щоб люди жили з Богом у серці й за Божими заповідями.

Першого липня лікареві, письменникові й філософові за способом мислення Петрові Ящуку виповнилося 60 років. Хай Бог буде милостивим і подарує йому довге і світле життя, щоб ця висока, шляхетна, мудра людина встигла ще багато доброго зробити для рідного народу.

“Чим швидше ми відмовимося від страшної спадщини імперської радянщини, тим краще буде для держави”.

ПЕРЕКЛАДАТИ ТОЧНО ЗА ТЕКСТОМ І ДУХОМ

В особі киянина Сергія Борщевського перетнулися три “лінії” — перекладача, письменника й дипломата. У “доробку” яскраве бурхливе життя, що вміщує спілкування з геніальними людьми і власну непересічну творчість.

Зроблене вражає: Сергій Борщевський переклав для театрів України понад 30 п’єс, серед них світова класика — “Дівчина з глечиком” і “Переваги від зневаги” Лопе де Вега, “Стійкий принц” і “Дама-примара” П. Кальдерона де ла Барка, “Світанкова фея” та “Дерева помирають стоячи” А. Касони, “В палаючій пітьмі” та “Нічні судді” А. Буеро Вальєхо, “Річард II” Вільяма Шекспіра.

Сергій Борщевський перекладав видатні твори колумбійця Г. Гарсія Маркеса, перуанця М. Варгаса Льйоси, парагвайця А. Роа Бастоса, аргентинців Х. Л. Борхеса, Х. Кортасара, чилійки Ісабель Альєнде та багатьох інших письменників, поезії видатних іспанських поетів Л. Гонгори, Ф. Кеведо, Г. А. Беккера, М. Унамуно, А. Мачадо, Х. Р. Хіменеса, Л. Феліпе, Ф. Гарсія Лорки, М. Ернандеса, а також А. Нерво (Мексика), Г. Містраль (Чилі), Х. Л. Борхеса (Аргентина), Н. Гільєна (Куба).

Іспанською переклав майже два десятки українських пісень, чимало віршів Тараса Шевченка, поеми Бориса Грінченка “Матільда Аграманте” та Бориса Олійника “Ода музиці”.

Дипломатичну роботу Сергія Борщевського відзначено Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, поетичну творчість — Міжнародною літературною премією імені Івана Кошелівця, духовну діяльність — медаллю святих Кирила і Мефодія Української православної Церкви Київського патріархату, перекладацьку — премією імені М. Рильського.

— Пане Сергію, розкладіть по шухлядках ваші творчі спеціалізації, починаючи з пріоритетних.

— Бородін, здається, сам про себе говорив, що композитори його знають як композитора, а хіміки — як хіміка. Я майже 14 років працював у системі Міністерства закордонних справ України, але не певен, що мої колеги (хіба що з півсотні співробітників) знають про те, що я до того ж літератор. У літературному середовищі далеко не всі обізнані, що після проголошення державної незалежності України був на дипломатичній службі.

Нині як дипломат я у відставці; був час, коли ця служба, з одного боку, перешкоджала моїй літературній роботі, бо потребувала повної віддачі, з другого — допомагала. Мені пощастило жити на Кубі (1994—1997) — запросили для роботи в нашому посольстві як фахівця з іспанської мови, яку в таких умовах ще більше вдосконалив. У Гавані почав перекладати з української іспанською, переклав, приміром, 16 українських народних пісень, які хочу видати, бо розумію, що коли мене не стане, вони лежатимуть в архіві. Там я переклав іспанською поему “Матільда Аграманте” Бориса Грінченка. Це дивовижний твір: 1897 року Грінченко десь у глушині, без супутникового зв’язку і різних інформаційних агенцій, пише поему про тогочасну війну між Іспанією і США за Кубу. І обстоює не іспанську чи американську точку зору, а свободу кубинців, яким і належить ця земля. У поемі фігурує реальний генерал Масео, згадано колібрі, а всі обставини відтворено настільки реалістично, неначе Грінченко там був! На Кубі ми відзначили століття цієї поеми, завдяки моєму перекладу відбулася спеціальна конференція. Кубинських науковців, журналістів, читачів поезія провидця надзвичайно вразила.

Нині у мене вдома є полиця з книжками, які хотів би перекласти. Дуже люблю мексиканського поета Леопольда Лугонеса, галісійську та іспанську поетесу Росалію Кастро. Можливо, вдасться перекласти томик поезії Хорхе Луїса Борхеса, який сам-один — цілий всесвіт (проект пов’язаний з проблемами авторського права).

— За радянських часів існував потужний перекладацький інститут, який доносив до людей художню, наукову і суспільно-політичну літературу. Яка ситуація на перекладацькій ниві тепер?

— Я розпочинав у сімдесяті роки, і хочу зазначити, що український художній переклад спадкоємний: у мене були попередники, і є наступники.

35 років тому була моя перша публікація в журналі “Всесвіт”. До того редакція мудро відмовлялася від “підрядників” (чорнові переклади, які хтось підготував), хоч тоді в Україні, Естонії й Росії перекладали з усіх мов світу. Нещодавно вийшов друком бібліографічний покажчик журналу “Всесвіт”, згідно з яким на його шпальтах з 1925 до 2000 рр. було презентовано твори авторів майже ста літератур світу, зокрема й дуже давні (наприклад народу майя), які перекладали з першоджерел.

“Всесвіт” намагався, щоб переклади епохальних творів спочатку виходили у Києві, а потім у Москві. Це було надзвичайно важко, бо іноземна література в Союз не потрапляла. Завдяки чому, наприклад, вийшов переклад роману “Осінь патріарха” Гарсія Маркеса 1978 року? Я намагався підтримувати свій рівень іспанської мови, спілкуючись із латиноамериканськими студентами. Сам був молодий, і якось на дні народження одного чилійця (ми сиділи за столиком на схилах Дніпра і пили пиво) моїм сусідом виявився колумбійський студент Київської сільгоспакадемії. Дізнавшись, що я намагаюся щось перекладати, він сказав: “У мене є книжка, яка може тебе зацікавити”. Після вечірки ми поїхали до нього в гуртожиток і до моїх рук потрапила “Осінь патріарха”. А могла і не потрапити. Або якби раніше вийшла російською, то сенс перекладу і видання було б втрачено. Пам’ятаю ситуацію, як майже водночас перекладали українською й російською твір Германа Гессе “Степовий вовк”. Редактор “Всесвіту” Дмитро Павличко телефонував редакторові “Иностранной литературы” Миколі Федоренку, щоб цей процес принаймні синхронізувати, бо російський переклад був готовий і міг вийти раніше. Тоді “Всесвіт” в Україні втратив би читачів. У сімдесяті роки місячний наклад журналу перевищував 70 тисяч примірників. Знаю, що “Осінь патріарха” читали, записуючись у бібліотеках у чергу.

Художній переклад відігравав колосальну роль в розвитку української культури. Свого часу я закінчив фізико-математичну школу і добре пам’ятаю закон сполучених посудин. Зарубіжна література насичувала національну. Читачі й письменники збагачувалися в умовах, коли ми жили в певній соціалістичній резервації, а завдяки перекладам проникали свіжі вітри-думки. Якби хтось із наших письменників написав щось подібне до “Хрещеного батька” П’юзо чи “Осені патріарха” Маркеса, то друком ніколи не зміг би це випустити. А переклади пропускали. Хоч мені відомо, що саме “Хрещений батько” й “Осінь патріарха” зіграли не останню роль у відстороненні Дмитра Павличка від керівництва журналу.

А що маємо нині? Можу назвати чимало позитивних прикладів. Вийшла чудова поетична антологія “З латвійського берега” у блискучому перекладі Юрія Завгороднього. У Спілці письменників України презентували книгу перекладів 90-літнього Ігоря Качуровського, який живе в Мюнхені. Красномовна деталь: якщо колись переклади були фраґментами національної літератури, то тепер нарешті вони стали єдиним простором. Раніше Качуровський був по той бік кордону, тепер він повернувся в українську літературу, так само як письменники Улас Самчук, Іван Багряний та багато інших. Нашим надбанням стала перекладачка, поет, прозаїк Віра Вовк, яка живе в Бразилії, цього року вона отримала Шевченківську премію. Вийшла чудова антологія єврейської поезії, авторська антологія Дмитра Павличка польської поезії.

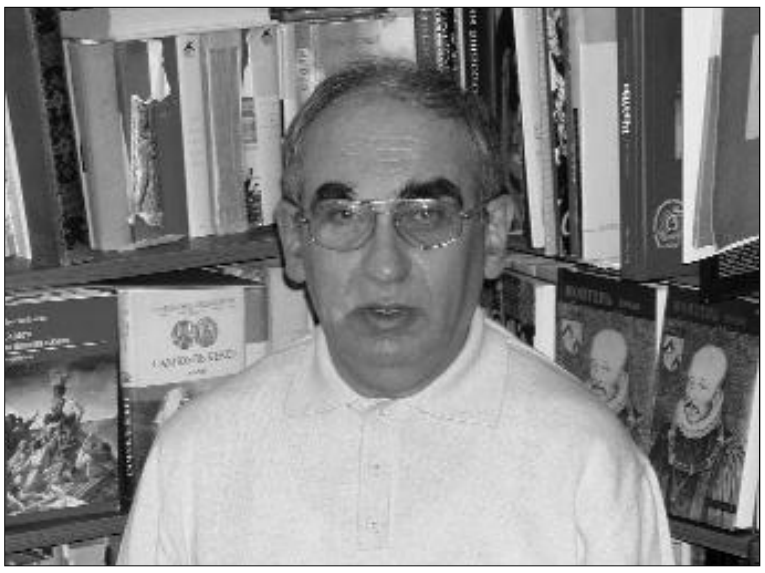

Перекладачі у нас є, але проблема в тому, що в Україні немає ні спеціалізованого видавництва зарубіжної літератури, ні видавництва української літератури іноземними мовами. Для порівняння розповім таке. У Москві був у мене приятель — колумбійський письменник Хенрі Луке Муньйос. Я приїжджав до нього на вулицю академіка Анохіна у величезний висотний будинок, де мешкали іноземні фахівці: письменники, редактори, консультанти, що працювали у видавництві “Прогрес”. А в Києві тоді (70—80-ті роки) у структурі видавництва “Дніпро” була одна кімната, де працювало кілька фахівців, що складали редакцію перекладів української літератури іноземними мовами.

Тепер не маємо навіть цієї редакції. Треба на повний голос говорити про величезну диспропорцію того, як ми знаємо світову літературу і як знають за кордоном українську літературу.

Нашої літератури в світі майже не знають, якщо і з’являється щось, то часто не на гідному рівні. Приміром, у виданні “Українська поезія ХХ століття”, що вийшло під егідою ЮНЕСКО, є випадкові імена. Я не міг би таку книжку подарувати кому-небудь і презентувати в такий спосіб українську літературу, не кажу про інші її вади, наприклад, сонет там не перекладено за формою як сонет.

В Україні перекладають надзвичайно точно, передають дух автора. Я колись визначив своє завдання: переклад має справити на мого українського читача таке саме враження, як справляє оригінал на читача, який читає його рідною мовою. У нас цього досягають. На жаль, за кордоном є лише поодинокі випадки, коли українських авторів перекладають точно за текстом і духом. У Великій Британії Віра Річ уже 50 років перекладає з кількох мов, зокрема з української, завдяки їй вийшло найповніше зібрання поезій Т. Шевченка англійською. В Японії Мотохіро Оно заснував (після року перебування в Україні) невелике видавництво “Дніпро”, навіть випускає часопис, що висвітлює Україну.

Та ми маємо самі про це дбати.

— Хто винен у тому, що українську літературу мало знають за кордоном? Які першочергові кроки потрібно зробити, аби стати відомими у світі?

— Нині багато говорять про імідж України. Проте існує чимало негативних чинників. Наприклад, росіяни можуть воювати у Чечні, “прикручувати” демократію, але на перший план ставлять Пушкіна й Чайковського, балет Великого театру чи Маріїнки, через це іноземці менше звертають увагу на негативи, що тягнуться від колишнього радянського і нинішнього кремлівського режимів.

Україну знають завдяки боксерові Кличку. А футболіста Андрія Шевченка знають краще, ніж поета Тараса Шевченка: в цьому прикрість.

Україну часто оббріхують, про що ми іноді не здогадуємося. Це відбувається поза тим, що наші політичні діячі самі спричиняють скандали, привертають до держави увагу в негативному сенсі.

Існують також сили, не зацікавлені в демократичному поступальному розвитку України, як усередині держави, так і за її межами. Дехто сприяє тому, щоб ми якомога частіше спотикалися, тоді нас можна буде вести під своєю орудою.

Отже, назріло створення медіа-холдингу певного спрямування. Наприклад, ми хочемо домогтися світового визнання Голодомору як геноциду. Для цього треба перевсім видавати літературу з цієї тематики, влаштовувати фотовиставки. Тим паче, що є багато опонентів, серед них спадкоємці сталінських катів, які прийшли до влади в Росії. Чому вони не хочуть визнати правди? Бо це їхня спадщина. Не думаю, що через побоювання позовів України, бо з точки зору міжнародного права Україна — така сама правонаступниця СРСР, як і Росія. На мою думку, літературу цього спрямування, зокрема й художню, слід друкувати в кожному конкретному випадку спільно з іноземними видавництвами (залежно від мови і країни), бо коли читач побачить марку незнайомого видавництва з України на книжковому ринку будь-якої держави, навряд чи книжка приверне увагу і навряд чи їй довірятимуть. Грамотні менеджери цю проблему здатні розв’язати.

Потрібно друкувати іноземними мовами українську класичну (дорослу й дитячу) літературу, бо це мистецтво високого ґатунку. Треба доносити найвагоміше з новітніх здобутків, а також те, що за часів Івана Вишенського називали полемічною літературою.

Якщо Україна як держава має власну точку зору на якусь проблему в своїй історії, то нам не треба, щоб хтось у світі за нас переказував нашу історію. Це слід робити самим.

В омріяному медіа-холдингу, крім видавництва, безперечно, має бути гарна аналітична група, яка б усе планувала; має бути служба моніторингу для того, щоб знати, де, хто у світі висловився з приводу України, як і чому, і за потреби реагувати. Отже, без компактної інформаційної агенції теж не обійтись. А ще треба об’єднувати поодинокі зусилля, бо щось роблять у Києві, щось — у Львові, щось — у Харкові, але все це нагадує броунівський рух. Наполягаю на тому, що має бути одна установа, яка займалася б цим, вона повинна об’єднувати також перекладачів, здатних перекладати з української іноземними, бо таких дуже мало.

— Що нині найбільше непокоїть?

— Перша найбільша печаль — нинішня ситуація в Україні. Друга — багатьом молодим українцям, на жаль, невідомі фундаментальні імена, такі як Григорій Кочур і Микола Лукаш. На мою думку, нині робиться все для того, щоб наше населення деградувало. Складова цього — наше сатанинське телебачення. Але ніколи не повірю, що ця ситуація невиправна, просто її виправляти комусь не хочеться (можливо, є зовнішнє замовлення), бо керувати бидлом набагато легше.

Нас привчають до думки, що країна розколота. Насправді Україна одна, а ось ментальність різниться. Чому? Захід України потрапив у залізні обійми радянської імперії фактично з сорокових років. А Східна Україна була поневолена (вважаю, як і народ Росії) понад триста років. Царська імперія перейшла в радянську. Становище в ній не йде в жодне порівняння з тим, як розвивалася Західна Україна. Східна Україна “проскочила” важливу історичну фазу суспільного розвитку — буржуазну республіку. В умовах царської Росії й більшовизму вона існувала невеликий період між лютневим і жовтневим переворотами, тобто царська Росія майже відразу перейшла до більшовицької диктатури. Водночас у Західній Україні розвиток був зовсім інший, там мала свої міцні позиції церква, суспільна мораль, приватна власність. Звідси і відмінності у світогляді. Чим швидше ми відмовимося від страшної спадщини імперської радянщини, тим краще буде для держави.

Спілкувався
Володимир КОСКІН
Фото автора

ДОВІРА МОЛОДИХ АВТОРІВ — ПРЕСТИЖ «ГРАНОСЛОВА»

Уляна ГЛІБЧУК
Фото **Олеся ДМИТРЕНКА**

24 червня оголосили імена переможців Міжнародного конкурсу найкращих творів молодих літераторів “Гранослов” за 2007 рік. Церемонія нагородження відбулась у Національній спілці письменників за участю міністра України у справах сім’ї, молоді та спорту Юрія Павленка.

Привітання дипломантів конкурсу

Конкурс проводять уже всімнадцяте. За ці роки в “Гранослові” взяло участь близько півтори тисячі молодих літераторів. Переможці мають право безкоштовно видати свою книжку. У бібліотечці “Гранослова” їх уже понад 180.

Відомий поет, лауреат Шевченківської премії й голова журі Василь Герасим’юк сказав: “Звичайно, є й інші конкурси. Наприклад, “Привітання життя” у Львові за однойменною назвою книжки Богдана-Ігоря Антонича. Там дуже строгий відбір, бо, на відміну від нашого, видають одну книжку. І попри все цей літературний конкурс не такий потужний, як “Гранослов” і “Смолоскип”. Ми видали вже цілу бібліотеку. До речі, всі відомі й маловідомі літератори покоління “дев’яностиків” пройшли через ці конкурси. Дехто брав участь навіть у двох. Не знаю, чи всіх можна тепер назвати професійними письменниками, хоч у нашій ситуації таку словоблуку можна по-різному сприймати. Але цікаві письменники у цих творчих змаганнях, безперечно, є. Ось і зараз у цьому залі є лауреати конкурсів, які відбувалися раніше: Галя Ткачук, Олег Романенко. Це дуже цікаві поети. Вони здатні висловити те, що на часі. Я думав, що всі ці конкурси незабаром втратять свою цікавість, але відбувається навпаки. Їхня роль у творчих колах посилюється. Можливо, через те, що журі “Гранослова” толерує високу відповідальність. Ніхто з його членів не знає, чий рукопис читатиме: все засекречено. Зворотний бік цієї відповідальності — довіра молодих авторів, а відповідно, престиж “Гранослова”.

Переможці “Гранослова”

Я не хотів би, щоб автори, які стали дипломантами і їхні твори друкуватимуться в альманасі, вирішили, що це якось применшує перемогу. Ні, вони теж переможці. Просто члени журі — люди із суб’єктивним смаком”.

Після того, як Василь Герасим’юк підтримав дух молодих початківців, заступник голови НСПУ Василь Шкляр урочисто оголосив список переможців: Олександр Пащенко (проза, м. Полтава), Катерина Оніщук (поезія, Рівненська область), Тетяна Бондар (поезія, Волинська область), Альбіна Позднякова (поезія, м. Львів), Юлія Когут (драматургія, м Київ).

КВІТКОВІ БАРВИ СВІТЛИЧНОГО

Олексій НЕЖИВИЙ,
доцент Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка

Майже півстоліття минуло відтоді, як вийшла перша збірка Івана Світличного “Пісні над Айдаром”. І справді, за ці роки близько 80 його поетичних творів стали піснями, які написані в співдружності зі старобільським композитором Іваном Кобилкіним. Є вони і в новій книзі “Сповідь”, що недавно побачила світ у видавництві Луганського обласного відділення Українського фонду культури.

Який же він — ліричний герой у поезіях одного з найстаріших митців нашого краю? З роками художнє слово Івана Світличного набуло ще більшої філософської заглибленості. Найбільшою напругою виступає тепер змістова лінія: митець і час. Тому нерідко прожиті роки асоціюються з осіннім цвітінням природи:

А є ще в світі золото безцінне,
Що люд цінує протягом століть,
Це є палка любов до Батьківщини,
Яку ми мусим працею кріпить.

Праця в поетичному відтворенні Івана Світличного — це насамперед робота душі, яка продовжує традиції роду й народу, шанує рідну землю, матір і материнство, чітко розрізняє красиве й потворне, радість і сум, душевне багатство й байдужість та ницість.

Тож не лише золотими і квітковими барвами наповнено поетичний світ митця. Повертають його думки в той трагічний час, коли ще хлопчиком зловісного 1933 року за щастя вважав з’їсти коржик із якоїсь рослини. Але й тоді не зникали найдорожчі людські почуття:

Коли я ледь ступав ногами,
Бо їв коржі із лободи,
Мені, сама голодна, мама
Останню крихту віддавала,
Щоб врятувати від біди.

Найбільше у цій книзі роздумів про долю України, її сьогоднішнє й майбутнє. Один із віршів так і називається: “Біль України так болить мені”. А тому митець має право звернутися до своїх земляків:

Не можу я зробить для вас щось більше,
Бо вже на скроні впав довічний сніг,
Та все життя своїм невтомним віршем
Я помагав вам щиро, скільки міг.

І в правдивості сказаного не сумнівається ніхто, адже старійшина обласної письменницької організації, поет із Старобільська Іван Світличний дарує читачам золото своєї поезії.

ЧИ ЗМІНИТЬ ВІН ЧАС...

Анна БАГРЯНА

У юні роки він писав римовані поезії, душа виливала свої почуття в ритмічні, легкі для сприйняття форми, та і тоді вже візерунки думок й оригінальність образів зачаровували. Згодом молодого поета починає сковувати римування та ритміка, його думки потребують свободи повної й беззаперечної, він поступово наближається до написання верлібру.

Лауреат Нобелівської премії Йосиф Бродський писав: “На мій погляд, для того, щоб користуватися вільним віршем, поетові потрібно до нього прийти тим самим шляхом, яким прийшла до цього англійська “витончена” література. Тобто в мініатюрі, в рамках власного життя поетові слід повторити шлях, пройдений до нього літературою, пройти формальну школу з її ритмікою, римами тощо. Інакше вага слова в рядку верлібриста може виявитися нульовою”.

Та писати верлібри за радянських часів було непросто, навіть небезпечно. 1976 року поет Давид Самойлов писав: “Вільний вірш — для ледацюг, для самоуків, для містифікаторів (коли без крапок і ком)... Треба бути занадто впевненим у власній цінності, щоб набратися нахабства говорити вільним віршем... Геть, недбайливці!” В українській критиці радянських часів траплялося чимало таких окриків. Верлібр був формою забороненою, дисидентською. Усе, що не римувалося, вважали ворожим, антинародним, навіяним Заходом, чужим, не характерним для нашої співучої української (російської, білоруської) літератури. За написання верлібру могли без зайвих вагань кинути за ґрати. Згадаймо хоч би вилучених з літературного процесу В. Кордуна, М. Воробйова, В. Рубана.

Насправді багато класиків час від часу зверталося до форми вільного вірша. Прикладів можна навести чимало: Сковорода, Франко, в Росії — Єсенін, Цвєтаєва. Особливо часто писали верлібри романтики — Гейне, Ґете, Блок.

Значна частина фольклору складається з верлібрів або ж містить його вкраплення. Це й загадки й прислів’я — краплинки, вихоплені з народної мови: “Жінка, мов тінь: ти за нею — вона від тебе, ти від неї — вона за тобою”, і навіть “Слово о полку Ігоревім”. Багато таких вкраплень у молитвах, релігійних цитатах: “Спочатку було слово, і слово було у Бога, і слово було Бог”.

За означенням Віталія Бориспольця, “Верлібр — це жанр художньої літератури, симетричний прозі відносно поезії”. Він не загрожує поезії, не руйнує прози, а доповнює їх. У вільному вірші найкраще розкривається духовний бік слова. Саме верлібр наслідує духовний вірш сивої давнини. Тож споконвічна суперечка про те, що було раніше — яйце чи курка, можливо, безглузда.

Віталій Борисполець знайшов завдяки верліброві власний світ. Перше визнання прийшло до нього 1989-го, коли став дипломантом І Міжнародного фестивалю вільного вірша “Європейський дім”, на якому був наймолодшим учасником. Німецький поет, драматург, учень Бертольда Брехта Хайнц Калау називав його справжнім відкриттям цього форуму. Цікаво, що спочатку Віталія Бориспольця визнала Європа, а вже потім Україна. На час виходу першої книжки “Страйк ілюзій” (1991 р.) його верлібри побачили світ у дев’ятьох країнах і були перекладені п’ятьма мовами. “Страйк ілюзій” став невеличкою сенсацією в літературному процесі України. Весь наклад розкупили за тиждень, а газети й журнали рясніли його новими поезіями. То був період, насичений виступами на радіо, телебаченні, зі сцени, творчими вечорами і гастролями Україною і закордонням. “Молодь України” від 8 грудня 1994 року, згадуючи той час, написала про одну студентку, яка придбала одразу 100 книжок Віталія Бориспольця і безкоштовно роздавала всім в університеті ім. Тараса Шевченка. Інша — з філологічного факультету — темою дипломної роботи обрала “Творчість Віталія Бориспольця і нова українська література”. Смішно і сумно, адже його “творчість” на той час складала лише кілька десятків верлібрів (римовані поезії до уваги не беру). Ось і маєш “елітарний різновид літератури, неприйнятний для широких мас”. 1992 року виходить друга книжка “Гуманітарна допомога”, яку видав неокласичний літгурт “Музейний провулок, 8”, членом якого був Віталій Борисполець. Це перше видання українською та німецькою мовами у перекладах І. Фрідріх. 1994-го готова до друку нова збірка “Полювання на сонячних зайчиків”. Широко анонсована у пресі, вона так і не побачила світу. Причина проста — інтерес до україномовної літератури зменшився, вітчизняні видавництва були на межі банкрутства.

Щоправда, того ж 1994 року Віталій Борисполець отримав пропозицію з Нью-Йорка від Ванди Фиппс видати книжку в Сполучених Штатах у перекладах англійською. Та він категорично відмовляється. “Сподіваюся, що шанований американський читач небагато втратить, якщо не почує українського суму цього року. Спершу книжка має з’явитися в Україні, а вже потім...” — пише він у листі-відповіді.

З 1995 року про Бориспольця почали забувати, хоч за кордоном час від часу й з’являлися його верлібри, щоправда, не нові. Не обійшлося й без непорозумінь. Фелікс Інгольд у швейцарському тижневику “Цюріх” (1996 р.) у статті про російський модерн називає Віталія Бориспольця одним із найкращих російських поетів-модерністів кінця XX ст. Не зрозуміло, чому російський і чому модерніст?

Його верлібри побачили світ у 36 країнах світу. Іспанський поет, публіцист і перекладач Хосе Рейна писав: “Віталій Борисполець — один із найяскравіших верлібристів Європи, що пишуть у жанрі неокласичного або “чистого” верлібру”.

Майже на десять років Борисполець зник із мистецького обрію. Але не назавжди. 2005 року несподівано для літературних кіл виходить перше видання його нової книжки “Платний пляж на Стіксі”, до якої ввійшли сто кращих верлібрів. Чому перше? Тому що сам автор вважає своє повернення другим народженням поета, він презентував себе як автора однієї книжки. Себто кожне нове видання буде доповнюватись і збільшуватися за обсягом, але назва лишатиметься незмінною. Такий підхід не новий у літературі. Згадаймо класика американського верлібру Уолта Уїтмена з його книгою “Листя трави”, яка витримала десять перевидань і збільшилася в обсязі з 26 текстів до 400.

2005 року побачив світ подвійний CD з рок-оперою “Платний пляж на Стіксі”, яку випустила творча формація “S.T.і X. project”. Фундатором її був Віталій Борисполець. Це єдиний в Україні й у Європі значний музичний твір, лібрето якого написано верлібром. Варто додати, що сценічну постановку рок-опери здійснює метр сучасної режисури, всесвітньо відомий король епатажу Роман Віктюк.

2007 року з’явилося проміжне видання “Платний пляж на Стіксі. Дощовий”. До нього ввійшли 50 нових верлібрів та лібрето однойменної рок-опери. На черзі ще одне перевидання книжки, яка містить вже 250 текстів та ілюстрована живописом визначного художника Івана Марчука, що люб’язно надав авторові свої роботи. Отже, друге народження поета Віталія Бориспольця небезпідставно можна вважати вдалим. Час не змінив його, а чи змінить він час...

“Рідна народна пісня збагачує оперні арії”.

ЯСКРАВА ЗІРКА — МАРІЯ

Відома українська оперна співачка, виконавиця українських народних пісень і романсів, народна артистка України Марія Стеф’юк підійшла до свого зрілого ювілею. Її соловейкове сопрано любить Україна, визнає світ.

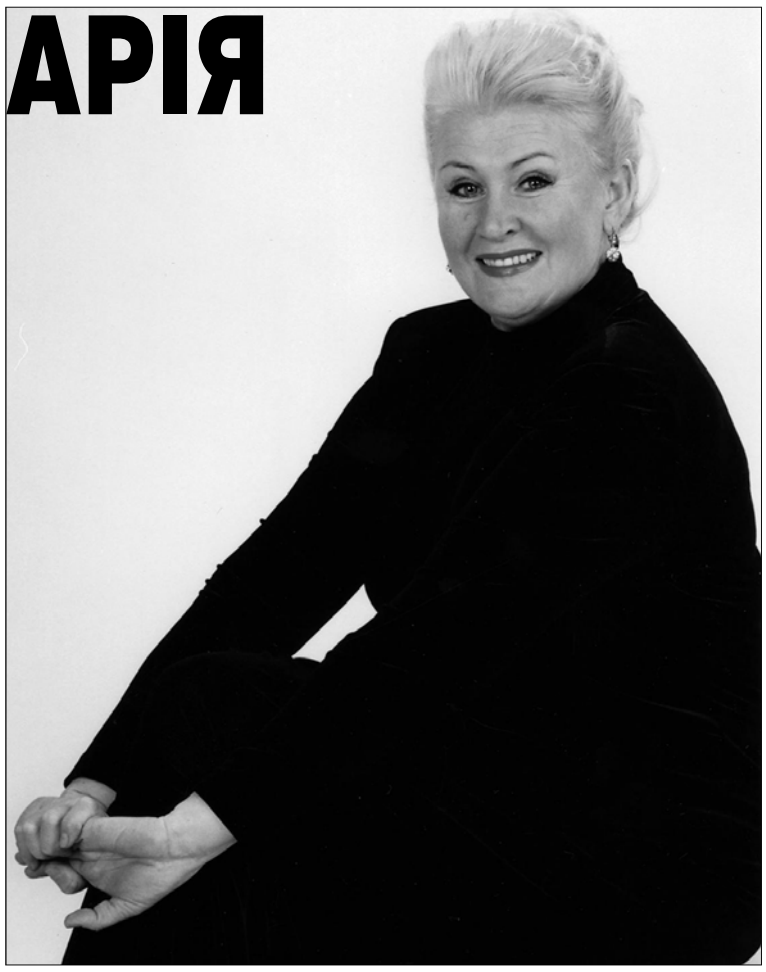

Марія ВЛАД

Мені доводилося не раз бувати в розкішному прикарпатському селі Рожнів. Здавен жителів цього підгірного села поважали в усій окрузі як добрих господарів, заможних і дбайливих селян. А ще Рожнів славився своєю пісенністю. Зізнаюся, що й першу оперу мені, уродженці гуцульського села, випало побачити й почути саме на рожнівській сцені. Це був славнозвісний “Запорожець за Дунаєм” Гулака-Артемовського із голосистою героїнею Одаркою. Я, тоді молода журналістка, брала одне зі своїх перших інтерв’ю в цієї вродливої, статної рожнівчанки — Марії Стеф’юк. Була вона, як з’ясувалося, простою селянкою, матір’ю двох донечок Марії та Ганнусі. А голос мала, як непересічна артистка опери. Її чоловік, також сільський трудяга, Юрій співав не гірше, ніж Марія. Вона вела високе сопрано, а від його драматичного тенору шибки стрясалися в хаті.

Партія Марфи з опери “Царева наречена”

У таких постійних співах і росли їхні доньки. Ганнусі кортіло вчити дітей; вона дуже любила малечу, то й стала вчителькою молодших класів у селі. А Марійці вибору не було в цьому співучому солов’їному гнізді — вона мусила також співати. Уявляла себе такою гарною і сильною в пісні, як мама.

У краю був звичай: вночі на Різдво хлопці ходили колядувати дівчатам, а під ранок з останньою колядою заходили до хати, де жила найвродливіша в селі дівка.

Якось удосвіта задзеленчав колядницький дзвіночок під дверима Стеф’юків. Марійка схопилася з печі, де спала, і серце мало не вилетіло з грудей: це до неї! Це вона найкраща — бо хто б ще? Ганнуся ще мала... За звичаєм, у коляді найкращу запрошували до танцю. І кожен хлопець поштиво танцював хоч коротко з красунею. Марійка швиденько вмилася в сінях, причепурилася — та в хату. А там... Яке гірке розчарування чекало її, бідолашну: парубки по черзі запрошували в танок її маму... Марійка забилася на піч і під музику гірко плакала. Нехай мама і найкраща в селі, але й вона вже файна дівка, їй уже цілих десять років! А вони її ще за дівку не визнають, не помічають...

Мама взяла Марійку за руку та повела після восьмого класу до міста Снятин у культосвітнє училище.

“У мене був зелений великий баян, і з досвітку до вечора я грала на ньому, — каже Марія не без іронії. — Так зненавиділа його, що після училища в руки не брала”.

А потім поїхала до Києва і там, на столичній сцені, вперше заспівала з оркестром.

“Мене взяв за руку на цей раз якийсь незнайомий пан, відвів до консерваторії й невдовзі з благословення цього, як виявилося, професора я вступила на перший курс вокалу”.

Все було, як у казці: вона, сільське дівча, вперше приїхавши до столиці з переляканими очима, — гоп і в дамки! Але Марія цього щастя не розуміла. І того не відала, що її вчителькою з вокалу була знаний педагог, представниця старої італійської школи Наталя Захарченко. Що їй до того! Марію заїдала туга за мамою, за рідними стежинами села.

І вона втекла. Як легко вступила, так просто і покинула... Здавалося, що помре від суму, як не поїде додому.

“Копаю в городі бараболю і плачу: “Мамо, я не поїду в той Київ, російської мови не знаю, з моєї вишиванки регоче увесь гуртожиток. Мамусько дорога, я все-все буду Вам робити, тільки не заставляйте туди їхати!”

І хрещена мати заступалася: “Що ти, Маріє, мучиш дитину — не хоче, хай не їде, воно, видно, не її”.

Марія лягає спати щаслива, що не їде. А на світанку мама повела її на автобусну станцію, дала 30 рублів у жменю і без усіляких прощальних слів, без поцілунку посадила в автобус. Пізніше зізналася доньці, що сама поверталася додому плачучи.

Так почалося життя в столиці. Дівчині було дуже важко, але довелося вчитися жити. Щоправда, рятували і добрі душевні люди. Її вчителька — перша з таких. Вона брала Марійку до себе додому і всього навчала: як накривати на стіл для високих гостей, як триматися в такому товаристві. Вона бачила, що дівчина зросла в простих сільських умовах і дуже вразлива.

“Я навчилася в цієї аристократичної сім’ї всього найкращого. Пригадую, тут я вперше почула слово “стейк”, навчилася його готувати. Вони накривали стіл для мене одної як для шановної гості!”

Співати Марії не дуже хотілося: для сільської жвавої дитини це було нудне заняття. Тягни “мі”, “ме-е-е”, з ранку до ночі, як із зеленим баяном...

“Аж наприкінці другого курсу сталося: я отруїлася співом на все життя!”

Марія ніколи не виконувала естрадних пісень, тільки українські народні й оперні. Вона відкрила ще тоді, напочатку, — а потім сотні разів діставала підтвердження — дивовижну річ: рідна народна пісня, романс, в обробці Лятошинського, Скорика чи Ревуцького або Людкевича збагачували її оперні арії. А світові оперні образи поглиблювали українську пісню, яку вона так любила. Юна співачка переносила в оперне виконання красу, трагізм і гумор української пісні. А з ролей світових героїнь переходило-переливалося все найкраще в її рідну пісню, збагачувало, філігранило її.

Їй, студентці другого курсу, було 20 років. Цікавий і дуже складний період Марійного життя. Дівчина й сама не усвідомлювала, в який вихор долі її затягло. А потрапила вона в один із перших патріотичних українських осередків Києва — і що б ви думали? — це був ресторан. Так, саме в українському, розмальованому козаками, обвішаному рушниками ресторані співала другокурсниця Марія Стеф’юк. Там два роки вона виконувала стрілецькі, повстанські, чумацькі та козацькі пісні. І співала їх для В’ячеслава Чорновола, Алли Горської, Надії Світличної та інших дисидентів-відвідувачів ресторану “Наталка-Полтавка”. Молода виконавиця стала знаною і популярною. Вона співала з глибокою душевністю історію свого поневоленого народу, наче ті пісні, балади і думи народилися в її серці. Марія заприятелювала з цвітом української інтелігенції. Почувалася, як риба у воді. Читала заборонені рукописи, збагачувалася в усьому, що було правдивим і недозволеним в офіційних навчальних програмах.

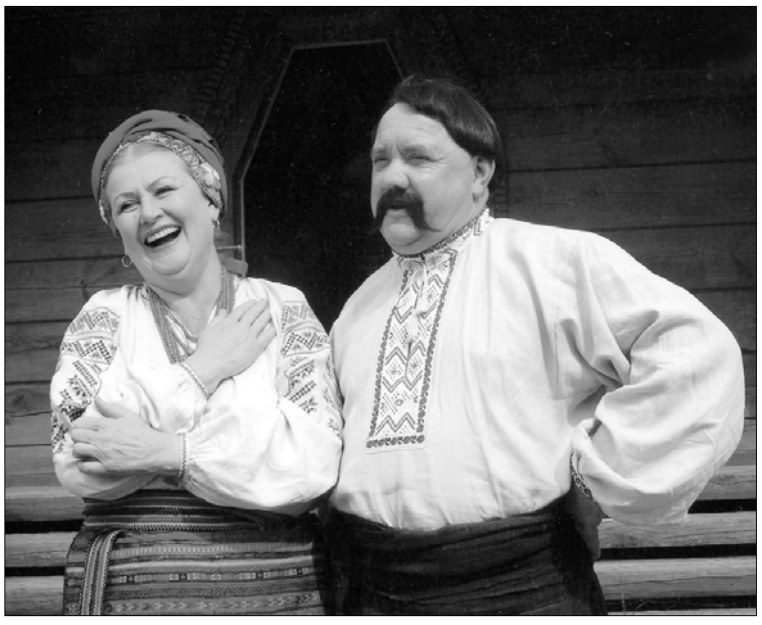

З Богданом Бенюком

А як же її вчителі консерваторії? Куди вони дивилися, що радянська студентка “збилася з правильного шляху”?

Молода співачка вже втішалася славою. Але в гуртожитку знайшли заборонену працю Івана Дзюби “Інтернаціоналізм чи русифікація”.

“Якимось дивом я закінчила консерваторію, хоч мене переслідували. Насправді була ще дитиною...”

На п’ятому курсі вокального факультету вона познайомилася з видатним українським диригентом Степаном Турчаком. Він послухав її, зробив пробу на сцені й прийняв до групи стажистів.

“Державний екзамен я вже співала в Оперному театрі імені Шевченка. Це була моя перша опера. Виконувала партію Марфи з опери Римського-Корсакова “Царева наречена”.

Тоді доля звела її з ще однією знаменитістю — концертмейстером Костянтином Фесенком. Він запропонував готуватися до міжнародного конкурсу. Марія взялася за працю. Та все вже крутилося не в той бік...

Першим її великим розчаруванням був випадок, коли Марію висадили в Москві з літака — не пустили у Францію, в Тулузу, на конкурс, хоч у Москві у Великому театрі саме її серед значної кількості виконавців відібрали на цей конкурс, і їй пророчили гран-прі.

Те саме повторювалося з поїздками на гастролі з театром у Грецію, в інші країни. Її відбирали, а потім... залишали! Так тривало понад 10 років. Ось тобі стрілецькі-повстанські пісні, а це — за Горську і Чорновола!..

Марія була в розпачі. Якось один знайомий мудрий чоловік дав дівчині пораду: ось номер телефону, наберися сміливості й зателефонуй тому, хто керує КДБ. Марія дуже здивувалася, але...

“Іншої ради не було — я зателефонувала. Мене запросили на прийом. Іду вулицею Володимирською від Оперного театру до управління КДБ. А серце тріпоче, як у пташеняти...”

Керівник пильної служби довго відчитував дівчину, все їй пригадав. І довго відмовляв: нащо тобі ті закордонні поїздки? Втекти хочеш?

І все-таки невдовзі її повідомили з театру: збирайтеся, їдете з делегацією в Канаду. Там жила сестра Марійної бабці. За співачкою ходили слідом, дивилися, щоб, було, не залишилася в родички.

Згодом поїхали співати в Мілан, у Ла Скала. Виконувала партію Парасі з опери Мусоргського “Сорочинський ярмарок”. Вона була другою після знаменитої української співачки Соломії Крушельницької на славній сцені Ла Скала.

“Мені відкрилася дорога за кордон. Уже згодом дізналася, що цього добилася шанувальниця мого співу, дружина того самого верховного кадебіста. Умовила-таки чоловіка”.

Це були вісімдесяті. Через багато років Марія Стеф’юк довідалася, що її запрошували в Ла Скала на постановку опери Пучині “Богема” на роль Мюзети. Та в Ла Скала прийшла з Москви телеграма, що співачка захворіла і не може приїхати.

Після розпаду Радянського Союзу солістка Національного академічного театру опери і балету України ім. Т. Г. Шевченка Марія Стеф’юк об’їздила весь світ. У її репертуарі — численні оперні партії: Марфа (“Царева наречена” Римського-Корсакова), Віолетта (“Травіатта” Верді), Розина (“Севільський цирульник” Россіні), Лючія (“Лючія Ді Ламмермур” Доніцетті), Манон (“Манон” Масне). Їй аплодували в США, Канаді, Англії, Австралії, Франції, Японії, Аргентині, Німеччині, Швейцарії та в багатьох інших країнах. Вона — лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, кавалер ордена Княгині Ольги, викладає в Національній музичній академії України ім. Петра Чайковського. І все придивляється до молоденьких першокурсниць: чи не хоче котра втекти... Шукає серед них себе.

“Моя найулюбленіша роль — Віолетта в опері Верді “Травіатта”. Пожертвувати всім заради любові. А улюблена пісня? Люблю всі. Не знаю жодної поганої української пісні. Таких нема”.

«ЧАЙКА ДЖОНАТАН» ІЗ ПОЛТАВЩИНИ

“Альтанка у садибі батьків М. В. Гоголя”. 1987 р.

Полтавці його впізнають здалеку, більш того — його ні з ким не сплутаєш: “...звично, природно на ньому виглядав би потертий оксамитовий камзол, широкополий капелюх і навіть гостра шпага, що бувала в бувальцях. Полтавський художник Віктор Олександрович Трохимець-Милютін не лише зовні нагадує вічно юного шукача істини і справедливості, безсмертного мрійника Дон Кіхота”, — пише у статті про нього для каталогу із серії “Художники Полтавщини” Ольга Орлова.

Нещодавно Віктор Олександрович зустрів своє 75-річчя, подарувавши шанувальникам ювілейну персональну виставку, якою представив щедрий доробок року минулого. Він член правління обласної організації Національної спілки художників України, відповідає за виставкову діяльність. Свого часу кілька років був головним художником міста.

Закінчив Сімферопольське художнє училище імені М. Самокиша та Курський державний педагогічний інститут, художньо-графічний факультет. Твори Віктора Трохимця-Милютіна зберігаються в музеях Полтави, Лубен, Кременчука, Миколаєва, Чорнух, у приватних колекціях США, Англії, Італії, Німеччини, Швеції та ще багатьох країн світу. Художник працює в царині станкового живопису, монументально-декоративного розпису, графіки, брав участь у художньому оформленні музейних експозицій.

— Вікторе Олександровичу, Ви одна з найколоритніших постатей у Полтаві, але навчалися в Криму, носите загадкове прізвище. Звідки Ви родом?

— Одного разу мене вже питали, звідки я такий узявся... Моя родина жила в Донбасі, а потім батько поїхав на заробітки десь дуже далеко, а мама — в Липецьк на новобудову. Вона розповідала, що народився я в лісі, щойно відспівали треті півні. Десь там вона жила, працювала в дитячому садочку, і вже зі мною переїхала до батькових родичів у Черкаси. Там навчився ходити по нашій землі. Іноді хочеться, як тоді, заблукати в бур’янах, які здавалися джунглями...

Батькові сліди десь загубилися у світі, і 37-го мама привезла мене в Полтаву, де жив її брат — Милютін. По батькові я був записаний як Трохимець, але моя винахідлива мама, що виховувала мене без батька, прізвище якого я носив, у метриці власною рукою дописала: Милютін. І колишні однокласники досі знають мене за цим прізвищем.

Відтоді число два все життя мене переслідує — починаючи з подвійного прізвища.

Одного разу, коли я оформляв свою виставку в обласній бібліотеці, до мене підійшов старенький маленький чоловічок і каже: “Можно вас спросить: откуда вы такой взялись?” Я розгубився: що за питання? А він продовжує: “Мы же, по-моему, в 37 году вас всех расстреляли!” І тут мене осяяло: подвійні прізвища належали людям із кола аристократії. Я відповів йому питанням на питання: “По-моєму, ви ж тоді дітей не розстрілювали?” І він пішов собі...

А згодом, до 10-річчя СБУ, в залі обласного управління була моя виставка. На зустрічі з його працівниками я розповів про той епізод. Мене запитали, чи я досі ображаюся на них. Сказав, що розумію: тепер у цьому приміщенні працюють зовсім інші люди, яких поважаю. Але ще нагадують про себе й такі ось чоловічки... Відповідав на їхні запитання, а коли сказав, що моя дружина на 13 років молодша за мене, зал зааплодував...

— Чи хтось із Вашої родини належав до аристократії?

— Усі чоловіки — з боку і батька, й матері — були ковалями. Мабуть, розтлумачую собі, був якийсь коваль: Трохим Міцний. А хрещеною моєї мами записана в церковній книзі графиня Милютіна.

— Де ще з’явилася Ваша містична двійка?

— Два дні я ходив у перший клас під час окупації, тоді початкові класи Полтавської першої школи були в окремому приміщенні. Чому, зрозуміли третього дня: старшокласників вивели на подвір’я, наїхало машин із поліцаями, з собаками, і їх вивезли до Німеччини. Ми, малі, перелякані, повернулися додому. Моя мама і тут виявила винахідливість: у даті мого народження до трійки домалювала хвостик — вийшов 1935 рік, я на два роки “помолодшав”. А коли Полтаву звільнили, мене записали в другий клас. Там я знову навчався лише два дні, бо вмів читати, писати, рахувати, тож перевели в третій клас. Але був опухлим від голоду дистрофіком, тоді мене врятувала, забравши до себе, тьотя Паша, що працювала в Харкові у залізничній клініці.

Навчання закінчував у вечірніх школах, і в музичній вчився. Ще коли був малим, просив у мами скрипку — хотілося грати... Мої довгі пальці могли б прислужитися, міг би стати музикантом. Але через роки мама змогла купити... лише баян.

Вступив до Полтавського музичного училища. А мій друг Володя Богуславський поїхав навчатися в Сімферополь, в художнє училище. Малювати ми любили обидва. Листувалися, він надсилав мені всі завдання, які сам виконував, тож і я з ним “вчився”. І врешті поїхав туди ж, у Сімферополь, та вступив до художнього училища. Сказав мамі: що ж мені — на весіллях грати на баяні? І там вчився, знову ж, два роки...

— У мистецтві Ви ствердилися як філософ-реаліст, але часом із містичними настроями...

— Земля наша настільки прекрасна, а образотворче мистецтво для мене — це можливість зупинити мить: щасливу чи трагічну. Тому абстракції на кшталт “Чорного квадрата” Малевича не приваблюють, хоч не критикую авангардистів. І мистецтво для мене — не бізнес. Творчість! Це коли забуваєш дихати, досягаючи мети. Я помітив, що перестаю дихати, завершуючи роботу. А останній мазок — то вершина натхнення.

— У ювілейній виставці Ви представили доробки двох торішніх пленерів, які стали першими для полтавських художників. На обох Ви були ще й старостою?

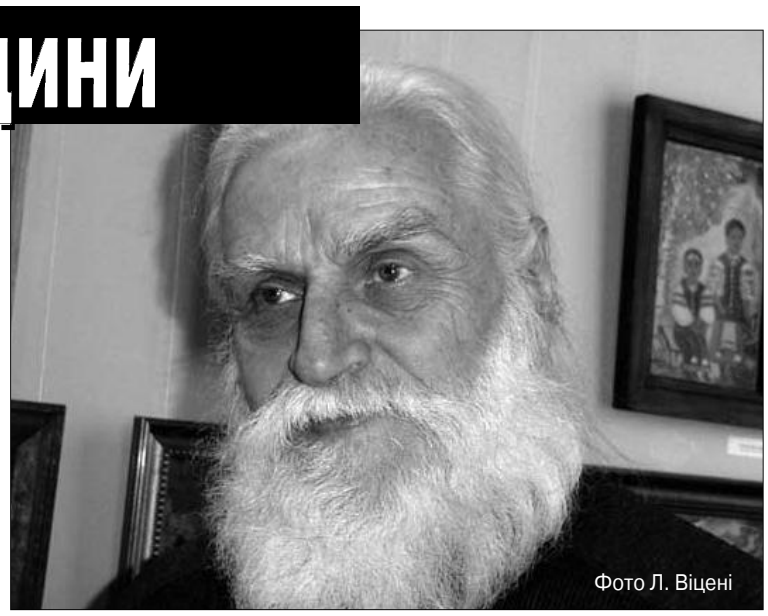

Фото Л. Віцені

— Колеги жартують, що поїдуть знову на пленери, якщо я так само залишатимуся старостою. За віком я міг би просто сидіти в майстерні й малювати що завгодно на замовлення, але пленери — це спілкування з природою, з колегами. А я так влаштований: якщо повільно йду Полтавою — втомлююсь, а коли швидко — ні! У Гадячі, у Веприку, в Римарівці із задоволенням малював пам’ятки архітектури — старі церкви. Це ми їх пам’ятками архітектури за радянських часів називали, інакше не можна було...

— Маєте замовлення? Може сьогодні художник прожити на них?

— Замовлення є — я ж професіонал. Ми з колегами розписували храм Віри, Надії, Любові, я писав ікони, зокрема святої великомучениці Варвари (мою маму звали Варварою), це канонічна робота. А приватні поціновувачі мистецтва купують картини у нас іще не часто...

— Вікторе Олександровичу, як сприймаєте, як відчуваєте час, відсвяткувавши свої 75?

— Ольга Курчакова, директор Галереї мистецтв, мене називає “наймолодшим художником” нашої організації — так підтримує. А я від того молодшаю і знову біжу кудись... Віку не відчуваю, хіба здоров’я іноді про нього нагадує, і що найгірше — проблеми із зором. Люблю, коли дружина усміхається, а не сердиться — ми 37 років нерозлучні з Людмилою Костянтинівною, яку називаю Ладою. На жаль, пережили трагедію: торік перестало битися серце нашої донечки. Стали опікунами онучки: Оленка — десятикласниця, потрібні сили, щоб поставити її на ноги. Але не люблю скаржитися на життя... І якщо хтось скаржиться, “заспокоюю”: буде ще гірше! І тоді вже й не хочеться нарікати на долю.

— За зовнішнім виглядом — “висока постать, стрімка хода, пронизливий погляд і шляхетна сивина” — у Вас не лише впізнають митця, мрійника, а й навіть називають Дон Кіхотом. Мабуть, якби стали актором, могли б і в ролі Христа з’явитися на екрані...

— Якось у Гурзуфі на пляжі режисер Юрій Іллєнко побачив мене і зупинився... Я запитав, у чому річ, а він сказав: “Де ви раніше були?” Але я не вмію грати, я такий, як є. В образ міг би ввійти, це був би мій образ, але завчати слова і повторювати чиїсь думки... Не знаю, не пробував.

— Розкажіть, як на пленері яр на Вас “дивився”.

— Завершив роботу — це було в Шишацькому районі, неподалік дачі Короленка — і побачив у рельєфі змальованого яру свій “портрет”. Трохи пальцем його підправив... А в художника всі пальці задіяні в роботі! Один колега вважає, що робота закінчена, коли картина падає йому на голову: він завжди виходив із майстерні з розмальованим лобом. У художників таке буває, не думаю, що тут якась містика.

— Під час пленеру були й веселі пригоди.

— Одна із них сталася завдяки Анатолієві Лавренку. Наш Лавруха дуже емоційний, коли працює, може помилитися і пензлик витерти не об ганчірку, а об травичку... І так сталося, що я після завершення роботи вирішив освіжитися в спекотний день у Пслі. Пірнув, а потім вийшов із води, глянув на свою ногу і перелякався: пальці сині, вище — все червоне. Торкнувся — не болить, але ж гангрена на вигляд! Товариші, побачивши те, сміялися: “Та то ви, Вікторе Олександровичу, пройшлися тим місцем, де Лавруха працював!”

Різне бувало, але про стан душі, коли працюєш на природі, словами неможливо розказати...

— У Ваших полотнах стільки тепла, сонячних барв... Цей помаранч і привів Вас наприкінці 2004-го до “помаранчевих” художників, які організували акцію протесту проти несправедливих президентських виборів?

— Для тієї виставки я зробив “Осінню симфонію” в мистецькій галереї “Арта”. Туди мене запросила Юля Петушинська. Так, це була політична акція, ми всі сподівалися, що помаранчева революція переможе...

— Ви там були один серед молоді!

— Про це не думав...

— Ваша “Чайка Джонатан” з’явилася з любові до творчості Річарда Баха?

— З його творчістю ознайомився давно, ще завдяки журналу “Иностранная литература”: льотчик із душею митця! У мене кілька робіт з’явилося під його впливом.

— І Ви теж хотіли сказати, що людина може надзвичайно багато, їй чи не все під силу...

— А не тільки поспати й поїсти, чи в палаці пожити. Треба літати!

“Лицарі святої істини”. 1998 р.

Спілкувалася **Лідія ВІЦЕНЯ,**
м. Полтава

СЛОВО ПРОСВІТИ

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Фото Олеся Дмитренка

Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Т. Шевченка запрошує на традиційне українське свято Івана Купала, яке відбудеться 5 липня в Гідропарку. Початок о 19.00.

ВІКНА ТАЇНИ

Валентина ДАВИДЕНКО

Навіть автопортрет вона написала з тюльпаном. Може, у квітковому житті він був її охоронцем чи теж художником. Інколи близьким друзям казала, що, мабуть, була квіткою. Так любила ромашки, волошки, іриси.

У нашому нинішньому бутті дедалі важче комусь довіритися. Хіба що квітам і поодиноким друзям. Таким, які сердечно радіють твоїм успіхам і навіть надихаються ними в своєму житті.

Наївний і тому далекосяжний у своїй мудрості крок зробила письменниця Тамара Севернюк: своєю книгою “Летючий промінь вічності” вона покликала нас повернутися до джерела натхнення як джерела сьогочасного буття. Годі прораховувати вигоди кожного вчинку і потиску рук “потрібної” людини, щовечірнього підсумку “дебет-кредит” і змагань у гонах по вертикалі — хто більше вивищився. Істина, хоч і без іронії, але усміхнеться, бо є цінності неперехідні: квітка ніжна живою красою, щире почуття осяває ясніше, ніж діаманти, і напоює радістю душу.

У м’яких оксамитових беретах і пурпурових плащах приходять друзі твого натхнення — художники Ренесансу, поети “Болотяної Лукрози”. А ще ця усміхнено-сумовита, навіть в образі своєму акварельна, та, хто і бабусю Анну, і жовтий капелюшок з живою квіткою, і навіть свої хвилини смутку писала акварельно чисто. Як жила. Наталя Ярмольчук — художниця і поетеса.

Книга “Летючий промінь вічності” — не біографічний нарис про талановиту буковинську мисткиню, а збережений світ її життя, зібраний із спогадів друзів, листів, статей, її малюнків і поезій, а ще тих, кого любила сама Наталія Ярмольчук і надихалася в своїй творчості — майстрів усіх століть. “У м’яких оксамитових беретах і пурпурових плащах...”

Нині нечасто зустрінеш таке самовіддане прагнення однієї талановитої людини підтримати талант іншої. Так було за життя Наталі Ярмольчук. Світлу сутність її творчості відома поетеса Тамара Севернюк відкривала для себе й інших всі п’ять років їхнього знайомства. Здійснювала спільні проекти, поєднуючи з її мистецтвом своє поетичне слово у книгах, листівках. Нишком купувала в галереях Наталині акварелі, щоб допомогти в скрутну хвилину. Коли ж обірвалося це життя, “пречиста пелюстка — Летючий Промінь Вічності”, крізь біль втрати проросло інше почуття: “нетутешні струми схожості” ріднять митців різних часів. І, можливо, саме сучасникам потрібно повернути мереживо філософського слова і прозорість акварелей однієї з найобдарованіших художниць Буковини, яка за коротке життя створила так багато. Так народилася ця унікальна книга.

“Це намагання прозрити людську сліпоту, звернути увагу кожного до м’якого і бережного ставлення до всього, що його оточує, та й, врешті, до себе самого.

Це тихий виклик демагогії, вимахуванню прапорами і гаслами “Ми — європейці!” і складанням у вагітні різними закордонними купюрами гаманці срібнозаманних “євро”. І нерідко продавання за це срібло найсвятішого. Повний гаманець — це, звичайно, не зле, але багатство життя — щось трохи інше. Великий європеєць Андре Моруа в своїх письменницьких шедеврах не раз повторював: ...вдивіться, справжнє життя — поряд із вами. Воно в нехитрих радощах і прихильностях...

Але людей так легко одурити... Кілька туманних слів можуть довести їх до вбивства, ворожнечі, блуду. Використайте всю владу, якої досягнете, на те, щоб повернути їх до цього справжнього життя...

Влада митця — теж Влада!

Може трапитися, що ця книга-альбом, яка зараз у ваших руках, переверне вашу долю, випростає, якщо вона крива, вашу дорогу, пом’якшить, якщо воно жорстоке, ваше серце і змусить розтулити руку, в якій — камінь, і вам захочеться схилитися до галявинки, на котрій ростуть невибагливі квіти, і вимовити, торкнувшись землі, два слова: люблю... прости...

Хай вас не дивує сусідство Наталиного імені з іменами славетних майстрів слова чи пензля. Мистецтво ріднить його подвижників”.

Свої ніжні й трохи сумовиті у цій красі акварелі Наталя Ярмольчук підписувала, мов продовжуючи діалог: “Біла печаль твого світла” — засніженому дворику, “Політаємо разом” — крихітній пташці в небесах, “Приходить спомин, як Месія...”, і раптом якійсь дерев’яній хижці в буйній трав’яній глушині — “Здрастуй...” І скупа й водночас сяюча графіка одненького безлистого дерева: “Любов ласкава...”

Вона залишила нам цей заповіт попри всю печаль великих і малих втрат цього буття — Любов ласкава...

ПРОСВІТА

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор Павло МОВЧАН

Головний редактор Валентина ДАВИДЕНКО

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Ярема ГОЯН, Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Іван ЮЩУК

Перший заступник головного редактора Ніна ГНАТЮК 279-49-47
Заступник головного редактора Петро АНТОНЕНКО 279-49-47
Заступник головного редактора з виробничих питань Наталія СКРИННИК 278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар Ірина ШЕВЧУК
Відділ літератури Уляна ГЛІБЧУК 270-55-57
Відділ мови Святослав МІЗЕРНЮК 279-39-55
Відділ коректури Олена ШУЛЬГА 278-63-69
Відділ просвітянської роботи Надія КИР’ЯН 270-55-57
Комп’ютерна верстка Ірина ШЕВЧУК, Олег БЕССЬКИЙ 278-63-69
Інтернет-редактор Євген БУКЕТ 279-39-55

Черговий редактор Святослав МІЗЕРНЮК
Бухгалтерія 279-41-46

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org.ua

Видрукувано з готових фотоформ на комбінаті “Преса України” у середу. Зам. № 3301227 Наклад — 26500

Листування з читачами — тільки на сторінках газети. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети “Слово Просвіти” — 30617
Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,94 грн.
на 3 місяці — 11,32 грн.
на 6 місяців — 21,64 грн.

4 820095 780016 08027